

Utifrån vilka perspektiv utgår lärares/förskollärares arbete med förberedande läsinlärning i förskoleklass?

En enkätstudie

Boel Staffansson och Marie Järvi

Specialpedagogiska institutionen

Självständigt arbete 15 hp

Ämne Specialpedagogik inriktning Läs- och skrivinlärning

Speciallärarutbildningen (90 hp AN)

Höstterminen 2019

Handledare Anita Söderlund

Stockholms
universitet

Sammanfattning

Syftet med denna studie är att undersöka vilka perspektiv som ligger till grund för lärares/förskollärares utsagor kring arbete med förberedande läsinlärning i förskoleklass, bland annat med fokus på elever som riskerar att bli svaga läsare. Studiens frågeställningar handlar om vilket perspektivtagande som ligger till grund för arbetet med förberedande läsinlärning i förskoleklass enligt förskollärare och lärare samt hur lärares perspektivtagande kan gynna elever som riskerar att bli svaga läsare. Undersökningsgruppen består av 20 lärare och förskollärare av båda könen som arbetar eller har arbetat i förskoleklass under olika lång tid med olika lång erfarenhet från olika skolor i Sverige.

Det är en kvalitativ induktiv enkätstudie med fenomenografisk ansats, inspirerad av hermeneutiken samt med tematisk analysmetod. Denna studie visar att övervägande lärare och förskollärare intar ett perspektiv som kan relateras till ett balanserat närmade eller *A Balanced Approach* vilket utgår från de två perspektiven *Phonics* och *Whole Language*. Tidigare forskning visar att dessa perspektiv är de som är mest gynnsamma vid tidig läsinlärning såväl för barn i allmänhet som för svaga läsare.

Nyckelord

Förberedande läsinlärning, Förskoleklass, Induktiv, Kvalitativ, Tematisk Analys (TA), Phonics, Whole Language, A Balanced Approach, Svaga läsare

Förord

Vi önskar rikta ett stort tack till vår handledare Anita Söderlund som har stöttat oss genom hela processen från tanke till färdig studie. Vi vill också tacka alla förskollärare och lärare som deltog och gjorde vår studie möjlig att genomföra. Vi, Marie Järvi och Boel Staffansson har arbetat tillsammans med studien med gemensamt ansvar genom hela processen från start till mål. Viss fördelning har förekommit då Boel har haft mailkontakter med materialförlagen, tänkt, analyserat och korrekturläst medan Marie har kategoriserat och skrivit övervägande delar. Vi upplever att det är oväsentligt vem som gjort vad då målet är gemensamt. Vår förhoppning är att vi tillför någonting till befintlig kunskap om perspektivtagande när det gäller förberedande läsinlärning, för såväl barn i allmänhet som för barn som riskerar att bli eller är svaga läsare.

En anledning till att vi blev intresserade av att studera perspektivtagande, ur ett lärarperspektiv, i relation till tidig läsinlärning i förskoleklass, var att vi önskade koppla praktik till teori. Vi sporrades av tanken att finna de gemensamma nämnarna mellan forskning och realitet.

Stockholm 2020-01-02

Boel Staffansson och Marie Järvi

Innehåll

Inledning	5
Definitioner av begrepp	5
Perspektiv, metoder och arbetsmaterial	6
Emergent Literacy och Literacy Practices	6
Bornholmsmodellen	6
ASL, Att skriva sig till läsning	6
LTG – Läsning på talets grund	7
Svaga läsare	7
Bakgrund	8
Allmänt om ämnet	8
Vygotskij och Läroplanen	10
Tidigare forskning	11
Phonicsperspektiv, dyslexi och svårigheter i fonologisk medvetenhet	11
Whole Language	11
Förskollärare och lärares resonemang kring undervisning ur ett literacyperspektiv	11
Ett balanserat närmande/ A Balanced Approach	12
Svaga läsare	13
Lärarperspektiv på läsinlärningsperspektiv	13
Könsskillnader	13
Teoretiska perspektiv	14
Phonics	14
Whole Language	14
Literacy i form av Literacy Practice och Emergent Literacy	14
A Balanced Approach	15
Vygotskij om fonem, ord, tanke och kommunikation	15
Vygotskijs proximala utvecklingszon	15
Vygotskij om kreativitet, fantasi och lekens betydelse för utvecklingen	16
The Reading War	16
Kort sammanfattning av tidigare forskning	16
Syfte och frågeställningar	17
Syfte	17
Frågeställningar	17
Metod	18
Val av metod	18
Datainsamlingsmetod	18

Kvalitativ metod och fenomenografisk ansats	18
Induktiv ansats och en tematisk analysmetod.....	19
Genomförande	20
Studiens deltagare / urval.....	21
Bortfall	21
Forskningsetiska aspekter.....	22
Trovärdighet och tillförlitlighet	22
Arbetsgången av kategorisering utifrån enkätfrågorna – en tematisk analys	23
En första kategorisering utifrån enkätfrågorna	23
Verktyg material och aktiviteter	24
Tankar.....	24
En andra kategorisering.....	25
Metoddiskussion.....	25
Resultat	27
En tredje kategorisering - Ett resultat	27
Studiens resultat och lärares perspektivtaganden.....	28
Ett Phonicsperspektiv	28
Ett Whole Languageperspektiv	29
Ett balanserat närmande – A Balanced Approachperspektiv.....	30
Sammanfattning av resultatet.....	31
Diskussion	33
Perspektivtagande	33
The Reading War	34
Phonics, Whole Language och A Balanced Approach	34
Literacy practices och Emergent Literacy.....	35
Resultatet i relation till elever som riskerar att bli svaga läsare.....	35
Övriga resultat som har framkommit i relation till enkätfrågorna.....	36
Resultatet i relation till Vygotskij och läroplanen	36
Resultatet i relation till Vygotskijs proximala utvecklingszon och stöd	36
Resultatet i relation till materialval	37
Resultatet i relation till lärares utbildning och erfarenhet	37
Resultatet i relation till skillnader och kön	37
Slutord och förslag på vidare forskning.....	38
Referenser	39
Bilaga 1 – Missiv	
Bilaga 2 – Enkätfrågor till informanter	
Bilaga 3 – Tackmail	
Bilaga 4: Tabell 1 över deltagare	

Inledning

Startskottet till denna studie blev följande rader i Vetenskapsrådets rapport *Kunskapsöversikt om läs- och skrivundervisning för yngre elever* (s. 116, 2018) där det hänvisas till Skolverkets *Vad händer med läsningen?* En kunskapsöversikt om läsundervisningen i Sverige 1995 – 2007 med texten: ”Sammanfattningsvis gäller att ämnesområdet saknar studier som relaterar undervisning om läsande och skrivande till vilka effekter den ger. Sådan forskning saknas i läs- och skrivundervisning i svenska och i svenska som andraspråk samt i specialundervisning, och den saknas på alla nivåer, från förskoleklass till årskurs 9” Vidare står att läsa att: ”Det finns alltså ett behov av att stimulera sådan forskning” (Skolverket, 2007, s. 15).

Ytterligare ett bakomliggande skäl till vårt intresse att studera förberedande läsinlärning i förskoleklass grundar sig på att förskoleklass blivit obligatoriskt och ingår i skolväsendet sedan 2018 enligt skollagen (2018).

Syftet med denna studie är att undersöka vilka perspektiv som ligger till grund för lärares/förskollärares utsagor kring arbete med förberedande läsinlärning i förskoleklass, bland annat med fokus på elever som riskerar att bli svaga läsare.

Definitioner av begrepp

I denna enkätstudie är syftet att studera vilka metoder, arbetssätt och perspektiv lärare och förskollärare ger uttryck för när de arbetar med förberedande läsinlärning i förskoleklass. Olika synsätt inom läsinlärning benämns med skilda begrepp såsom kunskapstraditioner, praktiker eller perspektiv. I studien benämns genomgående lärares uttryck för synsätt med ett gemensamt begrepp; perspektiv men i vissa avsnitt används de uttryck för begrepp som de referenter har använt som beskrivningen hänvisar till. Det är ett medvetet val då det kan skapa begreppsförvirring med olika benämningar på ord med likalydande betydelser, varför sambanden i studien tydliggörs. Våra informanter benämns som lärare, i studien, såvida de båda yrkestitlarna inte behöver särskiljas i sammanhanget. Här nedan följer några begreppsdefinitioner som är aktuella i studien.

Phonics är en avkodningsteori som definieras av Adams (1990) på följande sätt: ”Phonics refers to system of teaching reading that builds on the alphabetic principle, a system of which a central component is the teaching of correspondences between letters or groups of letters and their pronunciations” (s. 12).

Whole Language är en teori som bygger på helordsläsning vilken saknar definition enligt Vetenskapsrådets rapport från 2015. I rapporten hänvisas till Jaynes och Littell (2000) som betonar moment som de menar utgör kärnan i begreppet. De punktar upp stycken ur litteratur med funktionellt språk tillsammans med elevvalda uppgifter och integrerade språkerfarenheter kopplade till förmågor (Vetenskapsrådet, 2015).

Literacy practices är en paraplyteori som Paul (2018)¹ definierar som situerade läs- och skrivpraktiker i relation till läsinlärning i sociala och kulturella sammanhang.

A Balanced Approach beskrivs av forskarna Snyder och Golightly (2017) utgår från fonologisk medvetenhet (ljuddelar i tal), flyt samt ordigenkänning/ordförråd och text. De framhåller att balanserade strategier och praxis av de båda perspektiven, *Phonics* och *Whole Language*, har visat sig gynna läsinlärning.

The Reading War beskrivs som en debatt kring vilket perspektiv av *Phonics* och *Whole Language* som gynnar läsinlärning (Fridolfsson, 2008).

Tematisk analys grundas på liknelser och samband i kvalitativa studier (Fejes och Thornberg, 2019).

Perspektiv, metoder och arbetsmaterial

Emergent Literacy och Literacy Practices

Norling (2019) lyfter begreppet *Emergent Literacy* och definierar begreppet som processer före formell läs- och skrivinlärning, i relation till social språkmiljö med ”varierande kontexter i sociala sammanhang där språk, gester och symboler baserar sig på tidigare erfarenheter, levnadshistorier och processer som leder till skriftspråklighet” (s.3). *Emergent Literacy* beskrivs som tidiga *Literacy Practices* och kan då tolkas som ett underliggande erfarenhetsperspektiv och ett paraplyperspektiv i relation till läs- och skrivpraktiker. I denna studie ses dessa perspektiv som ett bakgrundsperspektiv då de påverkar erfarenheter men relateras inte direkt till den förberedande läsinlärningen i förskoleklass. Alatalo (2014) beskriver läsinlärning i ett socialt och kulturellt sammanhang i relation till forskning.

Bornholmsmodellen

Det är ett material som bygger på ett tidigare läsinlärningsprojekt som i sin tur grundar sig på att barn ska få stöd att förstå den alfabetiska principen och sambandet mellan språkljuden och bokstäverna. (Hägström, 2011). Bornholmsmodellen kan direkt relateras till *Phonics*.

Språklust är ett material som i första hand hänvisar till Ingvar Lundberg och Bornholmsprojektet. Trulle är ett annat material som hänvisar till Bornholmsmodellen.

ASL, Att skriva sig till läsning

Metoden beskrivs av Trageton (2005) som en läsinlärningsmodell, grundat på 30 års forskning, som enligt honom, visar att det är lättare att skriva än att läsa. Han menar att vi kan vända på ”uttrycket ”läs- och skrivinlärning” till *skriv- och läsinlärande*” samt att med fördel använda datorn som redskap och komplement vid inlärning (s.7).

¹ Enni Paul föreläsning; *New Literacy Studies-perspektiv på skriftbruk* den 12 oktober 2018 på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet

LTG – Läsning på talets grund

LTG är en metod som utvecklades av Ulrika Leimar vilket var en ny läsinlärningsmetod som uppstod ur en grundtanke att utgå från barnens språk. Metoden bygger på fem faser som i början utgår från gemensamt arbete för att bli mer och mer individualiserat (Fridolfsson, 2008). Leimar (1979) skriver att metoden bygger på hennes erfarenheter från läraryrket. Hon önskade stimulera lärares kreativitet till att stötta elevers motivation att lära sig läsa på talets grund.

Bokstavshissen

Bokstavshissen² är en tv-serie där varje avsnitt handlar om en bokstav. Den är riktad till barn med teckenspråk som modersmål, döva och hörselskadade barn.

Livet i Bokstavslandet

Livet i Bokstavslandet är ett arbetsmaterial, framförallt en tv-serie, som benämns som ett komplement till läsundervisningen, vilket beskrivs på förstasidan som ett ”lustfyllt sätt för barn att knäcka läskoden” Programmet utgår inte från en specifik pedagogisk metod, utan består istället av ett antal pedagogiska moment som man vet underlättar barns lärandeprocesser” (Palovaara, 2018, s.2).

Lyckostjärnan

Lyckostjärnan är ett material där det betonas vikten av att lära ut såväl lässtrategier som att öva på fonologisk och fonemisk medvetenhet, bland annat med hjälp av lekar ur Bornholmsmodellen (Rydqvist, Strid och Wänblad, 2011).

Reading Recovery och Running Records

Beskrivs av Lewis (2018) som en intervention för att fånga upp de som kämpar med sin läsning och som ännu inte har lyckats med läsinlärningen. Reading Recovery är en metod som används tillsammans med *Whole Language*. Reading Recovery är en intervention och ett arbetssätt för att stötta svaga läsare. Running Records är ett material som används för att kartlägga, såväl starka som svaga läsare (Clay, 2018).

Svaga läsare

Olika forskare relaterar sina studier till elever med lässvårigheter och olika benämningar förekommer såsom blandade lässvårigheter, dyslektiker (Oakhill, Cain och Elbro, 2018) och elever med läsförståelsesvårigheter eller bristande språksvårigheter (Snyder och Golightly, 2017). För tydlighetens skull har vi valt att benämna elever med lässvårigheter med ett gemensamt ordval i form av svaga läsare. Kartläggningar, arbetssätt och metoder varierar i relation till bakgrundsperspektiv och vilket stöd som ges till svaga läsare.

² *Ur.se, 2018*

Bakgrund

Allmänt om ämnet

Som avstamp i att det pågår ett Reading War som handlar om vilket perspektiv som bäst gynnar den tidiga läsinlärningen och vilken grund de olika metoderna utgår ifrån, så upplever vi att det finns ett behov av att studera hur lärare tänker och arbetar. Studien och tidigare forskning (Street och Lefstein, 2007, Clay, 2015, Oakhill, Cain, och Elbro, 2018, Snyder och Golightly, 2017) tyder på att det kan finnas ytterligare perspektiv vid läsinlärning som kan gynna läsning generellt men även de svaga läsarna och deras läsutveckling. Den tidiga läsinlärningen som studeras i föreliggande studie är utifrån ett lärarperspektiv i förskoleklass. Det i sin tur står i relation till de enkätsvar som ger ledtrådar till oss om hur lärares perspektivtagande gestaltas i deras arbete. Syftet är således att studera och analysera de arbetsätt, tankar och metoder som lärare beskriver och som är ett uttryck för det perspektiv som de har utgått ifrån.

Svaga läsare

Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU) har på uppdrag av regeringen gjort en rapport i form av en systematisk litteraturöversikt vilken utvärderat tester och insatser gällande dyslexi hos barn och ungdomar. De skriver att ”då det inte finns en absolut gräns för läsförmåga (ordavkodning) hos personer med dyslexi sattes gränsen till den 10:e percentilen” (SBU, 2014, s. 13) De slutsatser som dragits visar att barn med dyslexi som får öva strukturerat på att koppla språkljud/fonem till bokstäver/grafem förbättrar såväl fonologisk medvetenhet, stavning som läsförmåga vilket ger bättre läsförståelse och läshastighet. Rapportens slutsatser visar också att det finns sätt att förutsäga dyslexi innan barnen fått läsundervisning. Vidare sammanlänkas brister i fonologisk medvetenhet, automatisering och bokstavskänedom med dyslexi.

Ett viktigt område gällande läsinlärning handlar om hur barn generellt lär sig läsa men framförallt vad som gynnar läsinlärningen för de svaga läsarna. Selenius³ framhåller att barn behöver arbeta med olika metoder för att utveckla läsning. Hon menar att det är mer kognitivt krävande att stava än att läsa eftersom läsning bygger på igenkänning. Selenius berättar vidare att forskningen inte slår fast att det finns några specifika felläsningar som kan härröras till svaga läsare eller barn med dyslexi. Selenius⁴ konstaterar att båda metoderna, *Whole Language* och *Phonics*, behövs för bästa läsinlärningen. Selenius⁵ säger uttryckligen på sin föreläsning att:

”Det är sätt som man lär barn att läsa på. All forskning säger att barn behöver en kombination. Allt är kognitiva strategier oavsett *Whole Language* alternativt *Phonics*. Vi behöver både den fonologiska och den ortografiska avkodningen. Det brister i båda när man inte har lärt sig att läsa. *Whole Language* fungerar upp till 10-årsåldern sen finns det ett kognitivt stopp när de behöver lära sig att ljuda ihop främmande ord. Alla barn har inte möjlighet att komma ihåg om det visuospatiala minnet är nedsatt”.

³ Heidi Selenius föreläsning; *Fonologiska processfärdigheter den 11 april 2018 på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet*

⁴ Heidi Selenius föreläsning; *Läsvårigheter i relation till andra funktionsnedsättningar den 7 december på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet*

⁵ Heidi Selenius föreläsning; *Läsvårigheter i relation till andra funktionsnedsättningar den 7 december på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet.*

Vidare slår Selenius⁶ också fast att:

”Det finns inga universalmetoder – det är individuellt, Alla passar inte alla, vi har olika behov, Det beror på var i processen man är. Om vi håller på med en metod och det inte ger resultat då byter vi metod”

Bertén⁷ beskriver i sin föreläsning, i relation till *Phonics* och *Whole Language*, en tes som slår fast att de två kunskapstraditionerna inte är kompatibla och att de utgår från olika grundantaganden och olika betingelser. Hon uttrycker att de även ger olika slags kunnande, problem och lösningar vilket genererar olika praktiker. Falkner⁸ kompletterar Berténs⁹ tes med att det därtill finns kritiska aspekter i relation till perspektivtaganden och säger att vi inte kan hävda ett perspektiv och samtidigt utgå ifrån ett annat perspektiv. Falkner förtydligar sitt ställningstagande, med att uttrycka att ”Vi kan göra på många olika sätt men vi kan inte gå tillväga på ett sätt som går stick i stäv med det perspektiv vi associerar oss med”.

I relation till *Phonics* och *Whole Language* har det under en längre tid pågått och fortfarande pågår ett Reading War som grundas på vilket perspektiv som kan ses som läsinlärningens grundstomme. Fridolfsson (2008) skriver om läsningen i form av en kontrovers då oenighet råder både i Sverige och utomlands gällande hur det pedagogiska arbets sättet ska se ut, när det handlar om läs- och skrivinläring. Författaren beskriver den svenska läsinlärningsdebatten som två poler vilka representeras av ljudningsmetoden och ordbildsmetoden. Vidare beskriver hon att debatten har en 100-årig historia som grundas i Cadmus lanserade ordbildsmetod och den nyare läsinlärningsmetoden. Kyrkoherde Cadmus (pseudonym för Israel Gustaf Wänman) gav i början av 1800-talet ut ett häfte med ordkort som hette ”Julklapp af Cadmus eller Det lättaste sättet att lära barn läsa” (Svensson,2009).

Den nyare metoden utgick från ljudning och kom från Tyskland i mitten av 1800-talet. Fridolfsson framhåller att det är viktigt att utnyttja båda lästraditionernas fördelar. Vidare skriver hon att ”På så sätt är det angeläget att båda traditionerna kommer till användning i den första läsundervisningen – *Phonics* för att träna den tekniska sidan och *Whole Language* för att förstå meningen i det man läst” (Fridolfsson, 2008, s. 91).

Vi tolkar det som att Fridolfsson (2008) sammanlänkar läsinlärningsmetoder med lästraditioner. Författaren beskriver *Whole Language* som läsinläring för nybörjarläsare vilket grundar sig på förståelse av texters betydelse. Fridolfsson skriver också att ”barn inte ska undervisas i läsning, utan genom att läsa texter förväntas de på egen hand förstå principen för avkodning” (s. 86).

När det handlar om *Phonics* beskriver Fridolfsson (2008) att det i det initiala skedet handlar om att barnet ska förstå alfabetprincipen det vill säga koppla fonem till grafem, för att kunskaperna i nästa steg ska automatiseras, vilket kan ses som en förutsättning för att lära sig läsa med flyt.

Fridolfsson (2008) skriver om LTG, Läsning på Talets Grund, som utvecklades av Ulrika Leimar under 1960-talet. Leimar ville utgå från barnen och koppla deras talspråkliga ordförråd till läsinlärningen vilket var kontroversiellt på den tiden. Fridolfsson beskriver hennes metod vilken är uppbyggd av fem faser.

⁶ Heidi Selenius föreläsning; Systematiska litteraturstudier – vad kan speciallärare få ut av dem? Den 12 november 2019 på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet.

⁷ Diana Berténs föreläsning; Kunskapstraditioner inom läs- och skrivforskning den 13 september 2018 på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet.

⁸ Kajsa Falkners föreläsning; Perspektivtagande i skola och utbildning den 14 september 2018 på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet.

⁹ Diana Berténs föreläsning; Kunskapstraditioner inom läs- och skrivforskning den 13 september 2018 på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet

Dessa är samtalsfasen, dikteringsfasen, laborationsfasen, återläsningsfasen och efterbehandlingsfasen. För att kort återge Fridolfssons beskrivning av faserna så handlar den förstnämnda om att samtala om en gemensam upplevelse. Den andra fasen handlar om att skriva en text tillsammans. Den tredje fasen handlar om att läsa texten ”i kör” och samtidigt arbeta med utvalda ord. Den fjärde fasen bygger på att barnen får texten utskrivna på papper som de sedan får läsa individuellt. Slutligen arbetar barnen själva med texten på olika sätt. Leimar (1979) själv beskriver hur hon utgått från sina lärarerfarenheter med syfte att använda elevernas eget talade språk tillsammans med praktiskt arbete vid läsinläring.

Bornholmsmodellen bygger på förståelse för den alfabetiska principen och sambandet mellan språkljuden/fonemen och bokstäverna/grafemen. Barn kan behöva hjälp att se sambandet i lekens form. Häggström (2011) hänvisar till forskning och menar att den fonologiska medvetenheten går att öva genom systematik och språklekar. Materialet har utarbetats efter ett 8 månader långt projekt, då forskare undersökte effekten av ett program bestående av språklekar. De två viktigaste faktorerna var fonemisk medvetenhet och bokstavskänedom. Systematik, struktur och ökad svårighetsgrad var tre andra viktiga områden i projektet. De barn som ansågs vara i riskgruppen, för att bli svaga läsare, gynnades mest i Bornholmsprojektet. Trullematerialet och Språklust beskrivs bygga på Bornholmsmodellen.

Literacy-practices tillika **läs- och skrivpraktiker** beskrivs separat som ett övergripande paraplyperspektiv av Paul¹⁰. Hon menar att människor möter skriftsymboler i olika vardagliga sammanhang. Paul lyfter betydelsen av människors situerade textpraktiker i sociala och kulturella sammanhang.

Vygotskij och Läroplanen

Skolans läroplan är utformad i Vygotskijs anda där tänkande och språk sammanlänkas i formuleringar som att eleven ” kan använda sig av ett kritiskt tänkande och självständigt formulera ståndpunkter grundade på kunskaper och etiska överväganden” (Skolverket, 2011 rev.2018, s.14). I läroplanen ses även läsning och kommunikation sammankopplade redan i förskoleklassen (Skolverket, 2011 rev.2018). Såsom Vygotskij (2005) beskriver så finns det ett samband mellan fonem (ordens minsta beståndsdelar), ord, tanke och kommunikation vilket i sin tur vidare relateras till utveckling.

Med detta som bakgrund utkristalliseras fyra hörnstenar för denna studie, vilka är teoretiska perspektiv (Vygotskij och lärande), läsinläringens paraplyperspektiv (*Literacy Practices* och *Emergent Literacy*) och slutligen läsningens två grundperspektiv (*Phonics* och *Whole Language*). En fråga som vuxit fram i bakgrunden är om studien bekräftar perspektivens oförenlighet (The Reading War) eller om det utmynnar i en möjlig förenlighet genom ett balanserat närmande mellan båda perspektiven (*A Balanced Approach*). Vad synliggörs genom utsagor och arbetsmetoder som lärarna ger uttryck för i sina enkätsvar? Vidare relateras nämnda hörnstenar till lärares metoder och arbetssätt i relation till hur lärare förhåller sig till svaga läsare genom sina perspektivtaganden.

¹⁰ Enni Pauls föreläsning; *New Literacy Studies-perspektiv på skriftbruk* den 12 oktober 2018 på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet

Tidigare forskning

Phonicsperspektiv, dyslexi och svårigheter i fonologisk medvetenhet

Snowling (2013) skriver ”Dyslexia is a learning difficulty that primarily affects the skills involved in accurate and fluent word reading and spelling. Characteristic features of dyslexia are difficulties in phonological awareness, verbal memory and verbal processing speed” (s.11). Fritt översatt betyder det att dyslexi beskrivs som en inlärningssvårighet vilket påverkar läsfärdigheterna som ger svårigheter i fonologisk medvetenhet samt verbalt minne/processhastighet.

Whole Language

Forskaren Huang (2014) i studien om Whole Language har en önskan om att förändra synen på läsinlärning och hävdar att ett språk inte bör uppdelas i bokstäver eller bokstavskombinationer som avkodas. Författaren menar att språket ska ses som ett komplett meningsskapande system av ord som fungerar i ett sammanhang. Huang definierar Whole Language som: ” a child centered, literature-based approach to language teaching that immerses students in real communication situations whenever possible.” (s.71). Forskaren beskriver *Whole Language* som en top-down-modell där läsinlärningen sker från helhet till delar som grundar sig på en strategi med ett förhållningssätt som bygger på hela språket. Författaren menar att Whole Language-förespråkarna kan återuppbygga läsinlärningen på ett vetenskapligt sätt.

Förskollärare och lärares resonemang kring undervisning ur ett literacyperspektiv

Norling (2019) har studerat förskollärare i förskola samt lärare i förskoleklass med syfte att belysa hur de resonerar kring undervisningsinnehåll i relation till läs- och skrivutveckling samt barns språk i förskola och förskoleklass. Studien genomfördes i fokusgrupper med 4–8 deltagare där en temainriktad frågeställning legat till grund för deltagarnas resonemang kring ämnet språk- läs- och skrivutveckling. Syftet var även att urskilja resonemang i de olika verksamheterna.

Den nämnda studien är deduktiv och bygger på en fallstudie med intervjuer i fokusgrupper som transkriberades, kondenserades till skriftspråk och analyserades. Studien utgår från Vygotskijs socialkonstruktivistiska teori där lärande sker i läs- och texthändelser i sociala sammanhang. ”Språkpraktiker kan också innebära att utforma språket genom ordlekar, rim och ramsor” menar Norling (2019) som tar avstamp i Bartons utvecklingsekologiska begrepp *Literacy Practices* (s.4).

Såväl informella som formella förhållningssätt till lekundervisning, lärande och kartläggning i relation till läs- och skrivinlärning, språk och utveckling framkom i Norlings (2019) studie. Huvuddragen i de informella förhållningssätten handlade om att inlärningen ska vara lustfylld men vissa motsättningar tycktes finnas kring vad som är undervisningsaktiviteter i lek och läsinlärning. Styrda mål som krav uttrycktes som motsatser till lustfyllda aktiviteter. Stöd beskrivs som återkoppling och det framkom att kartläggningar av förkunskaper möjliggör tidiga insatser inför skolstart vilket är ett viktigt uppdrag i förskoleklass. Formella strategier beskrivs som planerade aktiviteter, jobbarstunder och språklekar i förskoleklassens samlingar. Mening och motivation är viktiga aspekter i förskoleklassen medan förskolan lyfter rutiner. Norling beskriver *Literacy Practice* där språkpraktiker (kommunikation och språkutveckling), textpraktiker (texter, utforskande och skrivlekar) och läspraktiker (utforskande av text samt läsning för och tillsammans med barnen) framträder.

I sin studie uttrycker Norling (2019) att det behövs vidare forskning inom området, läs- och skrivutveckling, som står i relation till nya riktlinjer. Det handlar om att skapa förutsättningar för en god skolövergång och förutsättningar för progression inför skolstart. Hon skriver att det även handlar om att synliggöra undervisningsinnehållet i förskole- och förskoleklassverksamheterna. Forskaren skriver vidare att undervisningen ska behandla såväl bokstäver som symboler samtidigt som det i förskoleklassens undervisning ska ges möjligheter för utforskande genom lek, rim och ramsor tillsammans med tillgång till digitala verktyg. Förskoleklassens undervisningsuppdrag ska vara förberedande inför skolstart. Norling lyfter begreppet *Emergent Literacy* i relation till erfarenheter då sociala sammanhang är involverat i de processer som leder till skriftspråkighet.

Sammanfattningsvis menar Norling (2019) i sin studie att lärarna och förskollärarna uppmuntrar eleverna till att arbeta med ord på olika sätt vilket kan tolkas som ett *Whole Languageperspektiv* tillsammans med bokstavsinlärning och ljudning i form av ett *Phonicsperspektiv* även om *Literacy Practices* framskrivs som ett övergripande socialt perspektiv i studien.

Ett balanserat närmande/ A Balanced Approach

Snyder och Golightly (2017) beskriver effekten av ett balanserat närmande när det handlar om läsintervention och de har gjort en interventionsstudie av en andraklasselev som en fallstudie. Forskarna menar att de första åren i skolan är avgörande för den grundläggande utvecklingen när det handlar om att diskriminera mellan olika fonem, det vill säga bokstavsljudförhållanden och bokstavsigenkänning. Snyder och Golightly skriver att 17,5% av barn i skolåldern i USA har lässvårigheter och de riskfaktorer som beskrivs är bristande fonemmedvetenhet, bristande bokstavskänedom och bristande språkutveckling. Nyckelkomponenter som nämns för läsning är fonologisk medvetenhet (ljuddelar i tal), flyt, ordigenkänning och text. Snyder och Golightly menar att en annan viktig ingrediens i läsning handlar om att kunna identifiera och känna igen ord, vilket kräver andra färdigheter än fonologisk medvetenhet. Det är i detta sammanhang som forskarna lyfter balanserade strategier och praxis av de båda perspektiven. Forskarna uttrycker att det finns en brist på studier inom detta område. Återkoppling som positiv respons är ytterligare en komponent som lyfts i relation till området. Snyder och Golightly menar att människors förutsättningar består av naturliga förmågor när det handlar om att utveckla språkkunskaper i läsning, tal och skrift. Fallstudien gjordes på en sjuårig flicka, utan hälsoproblem, som kallas Vanessa. Alla tester som gjordes innan interventionerna visade att hennes värden låg inom det normala förutom gällande läsinlärning, där det var lågt. Genom olika tester konstaterades att Vanessa hade svårigheter med att fokusera och hade bristande grundläggande läsförmåga vilket gjorde att hon halkade efter sina klasskamrater i läsningen. Vanessa hade fonologiska svårigheter det vill säga att kombinera språkljud, göra och identifiera ord vilket gjorde att brister i den fonologiska medvetenheten och automatiseringen (flytande avkodningen) konstaterades. Visuella bearbetningar och arbetsminne var andra faktorer som påverkade hennes lässvårigheter.

Vanessa fick två olika insatser d.v.s. både *Phonicsinterventioner* med ljud- och bokstavsträning såväl visuellt som auditiv via ett program (OG-programmet). Hon fick även en ordbildsintervention i form av *Whole Languageintervention* (via EM-programmet) där ordbilder (150 grundord och 200 sammansatta ord) sekvenserades och repeterades. Vanessas läsförmåga och läsförståelse undersöktes både före och efter interventionerna. Resultatet visade enligt forskarna Golightly och Snyder (2017) på en sammantagen positiv ökning inom alla läsområden för Vanessa, efter läsinterventionerna. En ökning från 80–104 i avkodning av nonsensord, 86–90 för ordigenkänning och 81–87 för läsförståelse.

Krantz (2011) tar i sin licentiatavhandling upp *Phonics* och *Whole Language* som traditioner samt framhåller vikten av samspelet mellan dem båda. Hon menar att det ligger till grund för läsmetodiska grundfrågor. Vidare lyfter Krantz språkförståelse och avkodning där hon benämner helordsmetoden som förståelseinriktad och ljudningsmetoden som avkodningsinriktad. Hon menar att det i sin tur har varit ett

bakomliggande förhållningssätt till metoder i lärares undervisning. Krantz skriver vidare att elevers läsinlärning innefattar båda traditionerna som processer. Var undervisningens tonvikt förläggs påverkar elevers läsinlärning vilket gör att det kan vara av vikt att lärare är flexibla och anpassar olika metoder efter individuella behov. Fonologisk förmåga beskrivs vara den bästa och effektivaste vägen för att nå god ordavkodning medan helordsmetoden gynnar ordförståelse och i förlängningen även läsförståelsen enligt forskaren. Krantz drar också slutsatsen att målet med läsningen är god läsförståelse. För att klara av avancerade läsförståelseoperationer är automatiserad avkodningsförmåga en förutsättning. Krantz kopplar nedsatt avkodningsförmåga till dyslexi. Hon skriver att systematisk träning av fonologisk förmåga är den effektivaste metoden för att träna god ordavkodning vilket Hatties metastudier inom området också slår fast. Hatties (2012) forskning redogör för effektiva arbetssätt gällande undervisning och kan fungera som en översikt av påverkansfaktorer inom skolan och elevers lärande. I den ranking som Hattie har sammanställt kommer ”Mångsidiga insatser för elever i behov av särskilt stöd” bland de första tio och sedan är ”undervisningsstrategier”, ”samarbetsinriktat individuellt lärande”, ”strukturerad undervisning” samt ”undervisning stegvis mot mål” rankat högt tillsammans med ”ljudningsmetoden”. Däremot så kommer ”läsundervisning enligt helordsmetoden” som självständig metod, lågt på rankingslistans 140:de plats, av 150 möjliga, utifrån effektstorlek (s.312–315).

Svaga läsare

I tidigare forskning har även McArthur, Castles, Kohnen, Larsen., Jones, Anandakumar och Banales (2013) studerat läsinlärning med syftet att jämföra helordsövningar med *Phonics*övningar. Därefter studerades vilka skilda effekter på läsförmågan de olika övningarna kunde ha i relation till svaga läsare / barn med dyslexi. Studien visar att de bästa resultaten för läsinlärning visades vid en kombination av *Phonics* och *Whole Language*, i synnerhet för svaga läsare/elever med dyslexi.

Lärarperspektiv på läsinlärningsperspektiv

Alatalo (2014) beskriver en oro gällande läsinlärningsperspektiven i relation till framtiden. Författaren uttrycker en oro över att kunskapen inom skicklig läs- och skrivundervisning i form av *Phonics*, successivt kommer att avta i samma takt som ett annat perspektiv växer fram. Hon menar att konflikter uppkommit mellan tidigare kunskapssyn och nyare kunskap. Samtidigt som Alatalo lyfter sin oro för förändringen så menar hon att det bör finnas utrymme för ett vidare och mera nyanserat perspektiv inom området än tidigare. Alatalo skriver vidare att det är viktigt att både arbeta för en fonologisk medvetenhet tillsammans med arbete för bredare ordförråd och lyfter att det finns ett samband mellan avkodning, ordläsning och stavning. Det kan tolkas som att författaren börjar närma sig **A Balanced Approach**. Alatalo menar att **sociokulturell forskning** inte tar hänsyn till hur barn kopplar ihop grafem med fonem eller hur lekläsning utvecklas till läskunskap, inte heller hur barn med lässvårigheter kan stöttas i sin läsning.

Könsskillnader

Price-Mohr och Mohr (2016) genomförde en studie i England, under ett år. Studien gjordes med hjälp av lärare som fick detaljerade lektionsplaner samt vägledning och läromedel tillsammans med en grundutbildning. Läsprogrammet byggde på läsinlärning i form av ordigenkänning och ljudning tillsammans med illustrationer och meningar. För att jämföra inlärning genom ordläsning och *Phonics* i relation till kön, jämfördes pojkar och flickor i olika läsinlärningsförhållanden. Lärarna arbetade med metoder grundat på dessa två perspektiv. Forskarna studerade även elevernas minnesförmåga.

I studien fann forskarna att flickor överträffade pojkar i alla områden inom skolämnet som behandlar läs- och skrivkunskaper. Skillnaderna visade sig redan i läsinlärningen för barn i 4–5-årsåldern. Forskningen visade även statistiskt signifikanta resultat som tydde på att pojkar hade lättare för att lära sig läsa genom

en blandning av helordsläsning och fonetisk inläring samt att de lättare lärde sig läsa med hjälp av riktiga böcker med ord som översteg deras avkodningsförmåga. Pojkar presterade högre när det handlade om att minnas nya ord tillsammans med bildtexter i kombination med berättelser som visades i media såsom exempelvis på tv (Price-Mohr och Mohr (2016).

Teoretiska perspektiv

Literacy, *Whole Language* och *Phonics* är tre perspektiv som nämnts i tidigare forskning (Street, 2007, Clay, 2015, Oakhill, Cain och Elbro 2018). Ytterligare ett perspektiv som tagits upp i tidigare forskning är en kombination av *Whole Language* och *Phonics* som benämns med *A Balanced Approach* (Snyder och Golightly, 2017). Här följer en kort beskrivning av nämnda läsinlärningsperspektiv.

Phonics

Oakhill, Cain och Elbro (2018) beskriver den enkla läsmodellen genom att skilja på två färdigheter i läsning vilka enligt dem består av ordavkodning och språkförståelse. Läsning bygger på att kunna avkoda för att förstå text. De skriver att ”Först när eleven är säker på att utnyttja skriftspråkets alfabetiska princip och kan läsa nya ord, blir den fortsatta utvecklingen av färdigheter i att läsa ord en självinläring” (Oakhill, Cain, Elbro, 2018, s.12) Vidare skriver författarna att elever som har svårigheter med ordavkodningen utan att ha svårigheter med språkförståelsen benämns som dyslektiker medan de som har svårigheter med både avkodning och språkförståelse benämns ha blandade lässvårigheter. Dyslektiker har således svårigheter med avkodningen och skriftens ljudningsprincip det vill säga att koppla fonem till grafem (Oakhill, Cain och Elbro, 2018).

Whole Language

Enligt Clay (2015) handlar läsinlärningsperspektivet om att isolera ord i form av enheter i det egna talet i relation till den text som läsningen matchas med. Ögat och fingret följer med vid läsningen och eleverna blir medvetna om var orden börjar, slutar samt var mellanrummen mellan orden finns. Text memoreras och överförs i ett meningsskapande sammanhang. Vid ordmatchning är självkorrigeringar en viktig del tillsammans med gissningar för att underbygga läsförståelsen och motivationen att tolka ett textinnehåll (Clay, 2015).

Literacy i form av Literacy Practice och Emergent Literacy

Perspektivet *Literacy Practice* är ett övergripande paraplyperspektiv som beskrivs av Street och Lefstein som en social, kulturell och kognitiv läsaktivitet som associeras och relateras till att skriva. *Literacy* är en process som pågår såväl i läsinläringen i hemmet som i skolan men även i andra sammanhang som i kyrkan och andra sociala sammanhang kopplat till kultur, språk och identitet (Street och Lefstein, 2007). *Emergent Literacy* (Norling, 2019) som tidiga *Literacy Practices* kan här ses som både ett underliggande erfarenhetsperspektiv och ett paraplyperspektiv med läs- och skrivpraktiker, vilket i denna studie har fått ett bakgrundsperspektiv. Läs- och skriverfarenheter omgärdar såväl barn som vuxna men kan inte sägas direkt relatera till den förberedande läsinläringen i förskoleklass. *Literacyperspektiv* kan ses som påverkansfaktor för eleverna i relation till deras läsinläring.

A Balanced Approach

Snyder och Golightly (2017) menar att det finns fem nyckelkomponenter för läsning vilka är fonologisk medvetenhet, ordigenkänning och läsflyt tillsammans med ordförråd och text. Författarna beskriver den fonologiska medvetenheten som en förmåga att förstå ordens uppbyggnad av ljuddelar i form av fonem som manipuleras i muntligt tal. Vidare beskrivs definieringen av ordigenkänningen som en förmåga att identifiera ord i form av helord och avkodningsstrategier tillsammans i ett sammanhang.

Snyder och Golightly (2017) beskriver att flera studier har visat att elever med lässvårigheter har gemensamma nämnare såsom brist på fonologisk medvetenhet, bokstavskänedom och brist på ordförråd tillsammans med bristande språkkunskaper. Forskarna menar också att elever med specifika lässvårigheter ofta har färdighetsbrister i såväl fonologisk medvetenhet som ordigenkänning varför de hänvisar till studier som visar att en balanserad tillämpning är effektiva läsinlärningsmetoder (Snyder och Golightly, 2017).

Vygotskij om fonem, ord, tanke och kommunikation

Lev Vygotskij (2005) skriver att språket uppstod genom att språkets ljudliga sida förenades med språkets innebördsliga sida. Han bryter ner språket i dess minsta beståndsdelar och beskriver den fonologiska enheten som icke uppdelningsbar vilket bevarar ljudet i språkets funktion. Han skriver att: ”Så snart ljudet upphör att vara ett betydelsebärande ljud och lösrycks från språkets teckenmässiga sida, så förlorar det genast alla de egenskaper som kännetecknar det mänskliga språket” (s.42). Vygotskij menar att generalisering och kommunikation är två grundläggande språkfunktioner. Vidare lyfter han förhållandet mellan generalisering och kommunikation samt mellan tanke och ord. Dessa relationer uttrycks som centrala funktioner i utveckling av tänkande och språk samt socialt samspel enligt Vygotskij.

Vygotskijs proximala utvecklingszon

Vygotskij (1978) menar att när det handlar om undervisning behövs det först tas itu med sambandet mellan undervisning och lärande. Han beskriver tre övergripande teoripositioner. Den första handlar om att barns utveckling är oberoende av lärande där lärande ses som en extern process och inte som en aktiv del i utveckling. Den andra teorin handlar om att lärande är utveckling d.v.s. att dessa två inte kan separeras. Den tredje teorin är utvidgad och fokuserar på relationen mellan lärande och utveckling där de två första teoripositionerna kombineras. Vygotskij menar också att ”It has been shown that learning in one area has very little influence on overall development” (s.82) Vygotskij hänvisar till Thorndike och beskriver att stavningsförmågan visat sig vara beroende av specifika färdigheter likväl som särskilt material för att uppnå behärskning. Han menar således att aktiviteterna är beroende av materialet som de opererar med (Vygotskij, 1978).

Vidare menar Vygotskij (1978) att de tre nämnda teoripositionerna ger oss en riktning för relationen mellan lärande och utveckling vilket är en viktig faktor i barns liv från att de föds. Författaren skiljer på barnets verkliga mentala ålder och barnets potentiella funktionsålder vilken står i relation till vilka kunskaper som är etablerade dvs. vad barnet kan göra självständigt. Det barnet löser med hjälp av stöd från lärare, beskrivs som den potentiella utvecklingsåldern. Skillnaden mellan verklig mental ålder och den potentiella utvecklingsåldern beskriver Vygotskij som den proximala utvecklingszonen. Vygotskij skriver ”I will discuss one study of preschool children to demonstrate that what is in the zone of proximal development today will be the actual developmental level tomorrow – that is, what a child can do with assistance today she will be able to do by herself tomorrow” (s.87).

Vygotskij om kreativitet, fantasi och lekens betydelse för utvecklingen

Ytterligare ett område som Vygotskij (1995) lyfter är leken. Han menar att det är grunden för barnets skapande tillsammans med dialogen med vuxna som är en förutsättning för inläring. Kreativitet är en aktivitet där människan skapar nytt. Han menar att hjärnan kombinerar, bearbetar och kreerar utifrån tidigare erfarenheter med fantasin som grund. Kreativa processer kan iaktas i barnens lekar vilka är bearbetningar och autentiska tolkningar av upplevelser i relation till erfarenheter och realiteter. Det finns ett samband mellan fantasi och verklighet vilket genererar kombinatoriska aktiviteter som beskrivs vara en livsviktig funktion. På samma sätt skapas sagor med anknytning till verkligheten. Den pedagogiska slutsatsen som Vygotskij drar är att det finns en nödvändighet i att vidga barns erfarenheter. Det ger fler erfarenheter som i sin tur ger hjärnans kombinatoriska förmåga fler möjligheter att finna nya konstellationer. På så sätt breddas alternativen till att ge stöd till barnets utökade erfarenheter.

The Reading War

Fridolfsson, (2008) beskriver att läsinlärningsdebatten har en 100-årig historia som grundas i Cadmus som lanserade en ordbildsmetod och senare under 1800-talet så kom den nyare läsinlärningsmetoden från Tyskland vilken utgick från ljudningsmetoden. The Reading War handlar om vilket perspektiv som bäst gynnar tidig läsinläring, *Phonics* eller *Whole Language*.

Kort sammanfattning av tidigare forskning

Sammanfattningsvis beskriver tidigare forskning olika förhållningssätt till läsinläringen och dess grunder i förhållande till vilket perspektivtagande som intas. Bakgrundsperspektiv i form av Phonics, Whole Language, Literacy och A Balanced Approach berörs i relation till barns läsinläring, dyslexi och svaga läsare. Andra områden som berörs och är av betydelse är barns erfarenheter, sociokultur, tanke, språk och betydelsen av barns lek. Vygotskijs proximala utvecklingszon lyfts i förhållande till dialogen mellan barn och vuxna som en förutsättning för inläring.

Syfte och frågeställningar

Syfte

Syftet med denna studie är att undersöka vilka perspektiv som ligger till grund för lärares/förskollärares utsagor kring arbete med förberedande läsinlärning i förskoleklass, bland annat med fokus på elever som riskerar att bli svaga läsare.

Frågeställningar

1. Vilket perspektivtagande ligger till grund för arbetet med förberedande läsinlärning i förskoleklass enligt förskollärares och lärares utsagor?
2. Hur kan lärares/förskollärares perspektivtagande gynna elever som riskerar att bli svaga läsare?

Metod

Val av metod

Datainsamlingsmetod

Studien gjordes i form av enkätfrågeformulär för att frågorna skulle vara tydliga och omläsningbara samt att det skulle ge informanterna betänketid och möjlighet att reflektera och fundera innan de svarade. De hade även möjlighet att formulera om eller ändra sina svar tills de själva var nöjda och återsände sina enkätsvar till oss. Ett annat skäl var att det var tidsbesparande då intervjuer tar längre tid i anspråk med resväg och tidsbokning samt samtalstid tillsammans med transkriberingstid inräknat. En nackdel med enkäter är att det inte ger möjlighet att komplettera med följdfrågor vid behov (om det inte sker skriftligen) men det är samtidigt en fördel då det ger en likvärdighet till studien. Alla informanter ges samma förutsättningar utifrån samma frågeunderlag. Trost och Hultåker (2016) tar upp strukturen med förvarning (inofficiell muntlig och/eller mailförfrågan) påminnelse och tackbrev som vi har arbetat efter.

Kvalitativ metod och fenomenografisk ansats

En kvalitativ metod innebär att någonting karaktäriseras och gestaltas. Vardaglig användning av begreppet kvalitet handlar om någonting värdefullt och bra medan en kvalitativ metod beskriver egenskaper och beskaffenhet. Det handlar om att karaktärisera och gestalta någonting genom systematiserad kunskap om exempelvis sociala fenomen. Att vara fördomsfri i en studie utan förutbestämda kategorier är grunden för en kvalitativ studie med en fenomenografisk utgångspunkt, enligt Larsson (1986). Han går så långt som att uttrycka att det handlar om att grunden i traditionen är att "vara radikalt fördomsfri" i sin fenomenologiska utgångspunkt (s. 8).

Larsson (1986) menar att ansatsen bygger på tolkningar som skapas av konkreta fenomen i relation till människors upplevelser av situationer. Vidare beskriver han tre traditioner vilka är fackdidaktiska studier, effektstudier och allmänpedagogiska studier. Det handlar om begrepp som hermeneutik, etnografi och fenomenologi varav det förstnämnda, hermeneutik, relateras till delen i förhållande till helheten och beroendet däremellan. Den andra traditionen etnografi inom den kvalitativa ansatsen karaktäriseras av samhällsbeskrivningar som system och det naturliga samhällslivet. Den tredje traditionen handlar om fenomenologin som "grundas på bestämda filosofiska antaganden" då man söker essensen och det yttersta fundamentet i begrepp och människors upplevelser bortom förklaringar. Här söks "källan" – vår oreflekterade – för givet-tagna, "rena" upplevelse" (s.11). Ibland kan dessa begrepp vara svåra att skilja ifrån varandra.

Kvalitativ metod handlar om hur någonting gestaltas och beskrivs i sitt sammanhang, det vill säga hur människor uppfattar sin omvärld. I ansatsen finns det distinktioner mellan uppfattningar och varande vilka kan indelas i "första ordningens perspektiv" som handlar om faktabeskrivningar och observationer och "andra ordningens perspektiv" som handlar om "hur någon upplever något" (Larsson, 1986, s. 12). Det handlar således om att det kan skilja mellan upplevelser och hur faktiska omständigheter ter sig i realitet enligt Larsson. Han skriver vidare att den kvalitativa metoden innefattar båda perspektiven medan det sistnämnda perspektivet är av fenomenografisk karaktär.

Larsson (1986) resonerar gällande allmänpedagogiska fenomenografiska studier och skriver att:

”Det rör sig således om ett intresse av att förstå en del av vårt samhälle bättre. En annan sida är att resultaten kan förändra dem som tar del av dem. Man kan nämligen resonera så, att uppfattningar ofta fungerar som tankeramar, som hindrar människor att fullt ut ta tillvara de möjligheter som trots allt finns. Kan man presentera alternativa resonemang har man ju ett underlag för reflektion, som är utgångspunkten för eventuella förändringar av människors sätt att lära” (s.24).

Fenomenologer går ofta till sin egen världsuppfattning vid en filosofisk upplevelseanalys medan vi utgår från en empiriskt grundad beskrivning av hur informanter uppfattar sitt arbete med förberedande läsinläring i förskoleklass. Larsson (1986) skriver vidare att det är möjligt att kontrastera och omringa en kvalitativ studie med hjälp av och i relation till kvantitativa data, vilket vi ämnar göra med hjälp av artiklar från tidigare studier. När det handlar om allmänpedagogiska fenomenografiska studier så kan syftet vara att titta på människors uppfattningar.

Hartman (2004) beskriver hermeneutiken som en psykologisk process i vilken vi leds till förståelse av en annan persons uppfattning av sig själv i relation till sin omgivning. Förståelseprocessen benämner Hartman som den hermeneutiska cirkeln vilken utvecklas från delar till helheter där tolkningar behöver rättfärdigas genom klargörande och systematik.

Induktiv ansats och en tematisk analysmetod

Hartman (2004) beskriver den induktiva metoden som lämplig för explorativa undersökningar för att finna samband. Metoden har rötter i Aristoteles tid.

Induktiv metod innebär att generella slutsatser dras från ett flertal enskilda fall av forskaren. Det kan dock vara riskabelt eftersom induktiva slutledningar aldrig är bindande. Nya studier kan ge nya observationer (Fejes och Thornberg, 2009). Forskaren söker förutsättningslöst fakta via sin studie för att därefter kunna utveckla nya teorier. Den kvalitativa ansatsen präglas av ett induktivt tänkande som fokuserar på meningsskapande och den subjektiva upplevelsesfären av människans omvärld. Värderingar och kultur tillsammans med uppfattningar påverkar undersökningsresultatet. Analysen och datainsamlingen kan pågå parallellt genom att mönster utkristalleras utifrån datamaterialet. Så småningom kan teoretisk mättnad uppnås. Forskarens mål kan handla om att nya begrepp kan utvecklas vilka hjälper oss att förstå fenomen i en naturlig social miljö. Insamlat intervju- eller enkätmaterial analyseras systematiskt och kategoriseras för att sedan presenteras som resultat i form av allmänna principer vilket i sin tur kan leda oss fram till nya fenomenteorier (Eriksson Barajas, Forsberg, och Wengström, 2013).

Hartman (2004) menar att ”Ett induktivt argument säger att om en bestämd regelbundenhet gäller för observerade företeelser av ett visst slag, så har man rätt att säga att samma gäller för alla företeelser av detta slag” (s.155). Vidare beskriver han att metoden rättfärdigas av att den har fungerat tidigare då den stämmer med andra observationer. Ytterligare menar han att induktionen bygger på slutledning enligt premisserna ”I alla kända fall har induktionsprincipen fungerat” och ”Det är alltid så att induktionsprincipen fungerar” (s.156). Det finns fler försök till rättfärdigande av induktion såsom via regelbundenhetsprincipen och förnuft men det är ingen av dessa som slår fast metodens rättfärdigande. Regelbundenheten gör att vi kan dra slutsatsen att induktionen kan användas och ge oss underlag för slutledningar i våra studier.

Tematisk analys handlar om att hitta mönster av mening och metoden ger oss möjligheter att vara flexibla. Det handlar om att kunna kombinera skilda teoretiska perspektiv, menar Wermke¹¹ på sin föreläsning om ämnet. I denna studie utgår vi ifrån öppna enkäter där svaren utifrån frågeställningarna kategoriseras.

Med utgångspunkt i Larssons (1986) beskrivning av kvalitativ analys och fenomenografisk, tematisk studie har vi valt att genomföra en enkätstudie med samma ansats. Vi har även anammat Eriksson Barajas, Forsberg och Wengströms metod att låta materialets innehåll utkristalliseras i mönster, vid insamlandet, parallellt med analyserandet (Eriksson Barajas, m.fl., 2013).

Genomförande

Vi började med att formulera enkätfrågor som stod i relation till den forskningsfråga vi önskade studera. I första skedet ställdes en enklare informell förfrågan, såväl muntligt som skriftligt, för att sondera möjligheterna att finna underlag att göra studien med en enkätundersökning som grund. Då vi ansåg att underlaget skulle kunna bli tillräckligt skickades en officiell förfrågan ut via mail, inklusive ett missiv (Bilaga 1).

I mailet fanns även en förfrågan om mottagaren kunde förmedla enkätfrågorna till någon förskollärare eller lärare som arbetar eller har arbetat i förskoleklass, med förberedande läsinläring, och som skulle kunna svara på enkäten.

I utskicket formulerades en fråga om mottagaren vill delta i en studie som var ett examensarbete på avancerad nivå inom specialpedagogik. En beskrivning om studiens syfte att studera förberedande läsinläring i förskoleklass samt bakgrund och kontaktuppgifter, fanns beskrivet för att informationen skulle vara tydlig.

Det fanns även information i mailet till alla mottagare att de under hela studiens fortlöpande hade möjlighet att avbryta sitt deltagande. Eventuella frågor kunde mailas eller ställas per telefon (mobilnummer fanns skrivet i missivet tillsammans med övriga kontaktuppgifter till alla delaktiga inklusive handledaren för studien). Det framgick tydligt att inga värderingar lades i de svar som lämnades. En viktig aspekt var att alla skulle känna en trygghet i att ge ärliga svar utifrån egna tankar och upplevelser. All insamlad data används endast för ändamålet vilket tydliggjorts i beskrivningen av studiens genomförande.

En kort bakgrundsbeskrivning fanns. Informanterna informerades om att forskning inom området är särskilt aktuellt nu när förskoleklass är en skolförform som blivit obligatorisk 2018.

En enkätundersökning med öppna frågor som studien grundas på gav oss möjlighet att samla in lärares upplevelser av sitt arbetssätt, sina tankar och om antal verksamma år i yrket. Metoden gav deltagarna möjlighet att i lugn och ro fundera kring frågorna och svara i egen takt under två veckors tid. Det var även fördelaktigt att maila ut dokument som kunde vidarebefordras till flera möjliga deltagare vilket gav oss ett större urval. De förmedlade deltagarnas mailadresser inhämtades.

¹¹ Wieland Wermkes föreläsning; *Kvalitativ analys: Tematisk analys TA/Kvalitativ innehållsanalys (KIA)* den 3 september 2019 på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms universitet.

Efter två veckor skickade vi ut ett påminnelsemail till dem som inte svarat på enkäten. Varje enkätsvar som inkom besvarades med ett tackmail (bilaga 2). Successivt när enkäter inkom, anonymiserades de genom att vi sparade dokumenten i en mapp som numrerades utan namn. En tabell uppfördes fördelat på stadier, yrkesverksamma år och yrkesroller. Parallellt med insamlandet gjordes en första analys av svaren på enkätfrågorna.

När alla enkätsvar inkommit så skrev vi ut alla dokument och analyserade dem med hjälp av överstrykningspennor och färg-bläckpennor för att därefter skapa den första övergripande sorteringen vilket blev grunden till den första kategoriseringen. Kategorisering beskrivs enligt Larsson (1986) som fördelning, indelning och variation i relation till fenomen.

För att få mer kunskap om materialen som användes i förskoleklasserna skickades mail till Utbildningsradion (Livet i Bokstavlandet och Bokstavshissen), Natur och Kultur (Lyckostjärnan), Sanoma (Språklust) och Gleerups (Trulle) med frågor om vilken forskning materialen bygger på. Om Bornholmsmetoden läste vi i boken med samma namn av Lundberg, Rydkvist och Strid (2018).

Eftersom en kvalitativ metod handlar om hur någonting gestaltas i ett sammanhang och uppfattas av människor i sin omvärld så har vi utgått från andra ordningens perspektiv (Larsson, 1986). Uppfattningar kan skilja sig från realitet. Därför utgick vi från en empiriskt grundad beskrivning av informanternas uppfattning om arbetet med den förberedande läsinlärningen i förskoleklasserna.

Vi fick efter påminnelse in 11 enkätsvar till varav 9 var ur ett snöbollsurval. Vi fick in fler svar än vad som var förväntat vilket är fördelaktigt för studien och dess validitet. En av informanterna var man och resterande var kvinnor.

Studiens deltagare / urval

Det var 24 tillfrågade och 20 som svarade på enkäten varav sju var utbildade lärare, tio var utbildade förskollärare, tre var utbildade som både lärare och förskollärare. Alla tillfrågade har arbetat i förskoleklass.

Bortfall

Fyra av de tillfrågade valde att inte svara på enkäten med argumenten att ”Det var så längesedan som jag arbetade i förskoleklass så det känns svårt att svara på frågorna”, ”Det var längesedan, efter gymnasiet, som jag jobbade i förskoleklass så det känns inte aktuellt”, ”Jag har aldrig arbetat i förskoleklass” och ”Jag har för mycket att göra på jobbet nu så jag hinner inte.” Det finns även bortfall i form av frågor som inte har besvarats.

Som bilaga 4 finns en tabell som är sammanställd över deltagare i enkätstudien fördelat på stadier, yrkesverksamma år och yrkesroller

Forskningsetiska aspekter

Missivet innefattade en kortare beskrivning av studiens innehåll tillsammans med Vetenskapsrådets forskningsetiska principer vilket består av de fyra huvudkraven informationskravet, samtyckeskravet, konfidentialitetskravet och nyttjandekravet. Principerna fastställer informanternas rätt att bli informerade om forskningens syfte och ställer krav på inhämtande av samtycke och villkor för deltagande samt rätten att besluta om medverkan alternativt avbrott. Det är viktigt att studien endast används för det ändamål som den är ämnad för.

För att möta kraven skrevs syftet med vår studie, att det var ett examensarbete på avancerad nivå, och vad vi önskade att deltagarna skulle bidra med liksom att deltagandet var frivilligt och att de när som helst kunde avbryta utan närmare motivering. Om vidare information önskades av deltagarna eller andra frågor uppstod fanns våra (Boels och Maries) mailadresser och telefonnummer liksom vår handledare Anitas mailadress.

Samtyckeskravet kan anses vara mött när deltagarna svarat på enkätfrågorna och återsänt dem till oss.

Då enkätsvaren inte kunde anses som etiskt känsliga frågor behövdes inte någon tystnadspliktsförbindelse undertecknas. Det som informanter gav uttryck för som upplevdes vara känsligt handlade mer om en rädsla att svara fel, ha otillräcklig erfarenhet eller inte ha tillräckligt bra svar i förhållande till förväntningar från oss som genomförde studien. Deltagarna uppmanades att bara skriva det de ville berätta och informerades om att vi inte lade några som helst värderingar på deras svar. Alla enkätsvar avidentifierades och anonymiserades genast efter mottagande. Att enkätsvaren enbart skulle användas i denna studie skrevs också ut i missivet. Efter godkännande av vår uppsats kommer datamaterialet att förstöras.

Till etiken kan även härröras att vi också har varit noga med att använda informanternas lämnade datamaterial med full respekt genom att inte ta bort, utesluta eller förändra innehållet i textmaterialet. Detta förfaringssätt kan även anknytas till trovärdigheten och tillförlitligheten som stärks. Av samma anledning har arbetet med kategoriseringarna i metoden varit mycket innehållsrika, innan underlaget kunnat struktureras och på så sätt utmytna i ett smalare resultat. I grunden handlar det således om forskningsetiska aspekter vilka påverkar såväl metod som tillförlitlighet i studien.

Trovärdighet och tillförlitlighet

Enligt Hartman (2004) finns viss risk med snöbollsurvalet, då de som valts ut från början rekommenderar vidare till vänner med liknande syn på läsinlärning, vilket innebär risk för att respondenterna inte är representativa för populationen. Samtidigt fastslår han att induktionsmetoden och dess regelbundenhet kring människors uppfattningar ofta ger tillräckligt underlag för kvalitativa studier att dra tillförlitliga slutsatser utifrån.

Trovärdighet vid kvalitativa studier visas enligt Trost och Hultåker (2016) "i anslutning till presentation och diskussion av använd metod och alternativ till den" (s.63). Författarna varnar för öppna frågor i enkäter av anledningar såsom bland annat svårläst handstil, vilket inte påverkade svaren som var datorskrivna och mailades, och att informanter kan vara osäkra på vad de ska skriva och därför inte skriver någonting alls, vilket var anledningen till att vi i missivet poängterade att informanterna själva avgör vad de vill skriva.

För tillförlitlighetens skull har vi valt att analysera och kategorisera enkätsvaren i flera steg och på så sätt minska risken för att viktig information faller bort eller utelämnas. Denna form av arbetsmetod gör att informanternas beskrivningar, som ger uttryck för deras upplevelser, successivt inlemmas i kategorier och underkategorier. Det i sin tur gör studiens trovärdighet och tillförlitlighet starkare med mer transparens vilket stärker replikerbarheten. Vi har haft en önskan att inte utelägna någonting av informanternas upplevelseuttryck åt slumpen utan intentionen har varit att med ett värderingsfritt arbetssätt få med allt i inom ramen för kategoriseringarna.

Arbetsgången av kategorisering utifrån enkätfrågorna – en tematisk analys

Arbetsgången i den kvalitativa studien bygger på en tematisk analys vilket innebär att systematiskt och metodiskt analysera informanternas uttryck för sina upplevelser i relation till de frågeställningar som de har svarat på i enkäten. Med hjälp av kategoriseringar i flera steg har informanternas enkätsvar analyserats och successivt smalnats av till några övergripande huvudkategorier med underkategorier vilka i sin tur legat till grund för studiens resultat. Genom den här arbetsgången har det därför blivit en blandning då en del av resultatet presenteras under metod. På grund av detta kan resultatet komma att omfatta ett bredare innehåll än vad studiens frågeställningar inbegriper då vår ambition har varit att inte välja bort någonting ur det insamlade datamaterialet vid analysen av de enkätsvar som insamlats.

En första kategorisering utifrån enkätfrågorna

Phonics

Ur ett *Phonicsperspektiv* tar lärare upp arbeten med rim, meningar, ord och ordlekar i form av fonemljud det vill säga att ljuda stavelser samt med ljud skilja på långa och korta ord. Här beskrivs även hur eleverna får koppla fonem till grafem och forma bokstäver. Ett syfte som tas upp är vikten av att skapa intresse för fonologi i form av lek med bokstäver och forma ord vilket leder till fonologisk medvetenhet. Att systematiskt arbeta med veckans bokstav, bokstavsspel och ordlekar beskrivs.

Whole Language

I relation till den första frågan *Hur arbetar du med förberedande läsinlärning i förskoleklass?* fann vi att flera av förslagen kunde kategoriseras under perspektivet *Whole Language*. Det var svar som handlade om ordlekar, längden på ord, texter som behandlade rim och ramsor samt sånger. Beskrivningar som gick ut på att arbeta med ord i form av ordbanker, språk, begrepp och meningar samt sagor i form av böcker, bildböcker och högläsning ur storbok. Även andra böcker i olika former sorterar in under nämnt perspektiv. Lärarna nämner olika grupperingar av elever för läsning såsom läsgrupper och läshörnor för bokläsning samt arbete med faktaböcker. Andra aktiviteter som tas upp handlar om att skriva sig till läsning via lek som att skriva skyltar och kvitton. Material som föreslås är att skapa ord med naturligt material och modellera.

Literacy

Det tredje perspektivet som utkristalliseras är *Literacy* i form av *Literacy Practices* eller läs- och skrivpraktiker och *Emergent Literacy* som beskrivs i form av att arbeta med text i relation till situationer. Lärare beskriver vikten av att fånga tillfällena, skriva tunnelbaneskyltar, träna språkinlärning och arbeta med ordförståelse i naturliga sammanhang. Även ordlekar och läsförståelse kan sorteras in under detta synsätt.

Kartläggning

Ett gemensamt område som lärare lyfter är fonologisk kartläggning. Fonologisk kartläggning (med rim, begynnelse ljud, antal ljud, långa och korta ord, fonem och bokstäver) och fonologiskt test. Ett annat kartläggningsmaterial/arbetsmaterial som lärare säger sig arbeta med är Skolverkets *Hitta språket*.

Stöd för att förebygga svårigheter

Beskrivs av lärarna utgöras av flytande grupperingar efter kartläggningar och med hjälp av Bornholmsmodellen i smågrupper för de elever som inte börjat läsa. Ytterligare en insats som beskrivits är en fonologisk kommunsatsning som antas förebygga läs- och skrivsvårigheter då elever i riskzonen förväntas upptäckas tidigt vilket ger lärare möjligheter att sätta in adekvata åtgärder.

Material som nämnts för lässtöd är *Livet i Bokstavlandet*, Bornholmsmodellen, digitala bokstäver med hörlurar och lyssna på bokstavsljud. Konkret material och naturligt material att göra bokstäver av. Digitala spel. Materialet *Lyckostjärnan* och *Trulle*, samt att forma bokstäver med hjälp av kroppen. Bokstäver i lekens form är också någonting som beskrivits som läsinlärningsstöd.

Verktyg material och aktiviteter

Olika arbetsmaterial som tas upp av lärare är Bornholmsmodellen med en veckoplanering och *Trulle* med tillhörande *Trullesånger*. *Livet i Bokstavlandet*, *Bokstavshissen* och *Skolplus*. Vidare så ges även mer allmänna förslag som *Majas alfabetssång*, väggalfabet eller alfabetsduk, utklippta ord, skapade bildkort för läskedjor, konkret material i form av exempelvis naturmaterial och att skriva loggböcker. Andra tips handlar om att leka, spela, dramatisera, utgå från berättelsefrågor, använda tidningsmaterial, utgå från småböcker, egna böcker, biblioteksböcker eller särskilda arbetsböcker såsom *Språklust*, *Läsfixarna* eller *Lyckostjärnan*. Digitala appar med lärplattor och hörlurar är föreslagna hjälpmedel vid läsinläring.

Tankar

När vi tittade på lärarnas beskrivningar och tankar kring deras upplevelser av sina arbetssätt i förhållande till andra enkätfrågan om förberedande läsinläring i förskoleklass så framträder elevvariationer och elevers olika förutsättningar, det vill säga att alla lär sig på olika sätt. Det tycks finnas en önskan om att som lärare kunna utgå från en god grund vilket ger gott fortsatt arbete. Språklig medvetenhet, lust och läsinläring i lekfulla former är andra aspekter som framträder. Systematik, struktur och begreppsträning beskrivs vara viktigt. Bornholmsmodellen synliggör progressionen för eleven som blir delaktiga i sitt lärande, menar några lärare medan andra uttrycker sina tankar kring att läsinläring är energikrävande varför det är viktigt att det blir lustfyllt. Det finns olika arbetssätt och "något fångar alla barn" (sagt av en informant). Ljudning med speglar eller att skriva bokstäver uppifrån och ner är olika individuella tankar som uttryckts. Att lära sig utifrån egen förmåga och att alla hjälper och inspirerar varandra uttrycks vara viktigt för att eleverna ska lära sig tillsammans och av varandra. Dagligt arbete väcker nyfikenhet och medvetenhet. En lärare beskriver vikten av att inte rätta medan en annan framhåller vikten av andraspråkelevers behov av stöd i svenska språket genom ordbilder och språkövningar som prioriterats framför läsinläringen. En annan lärare önskar börja arbeta med att skriva sig till läsning, vilken hen relaterar till digitala hjälpmedel som stöd. Informantens uppfattning är att eleverna inte är mogna för det finmotoriska formandet av bokstäver.

Enkätfrågan *Vad har du för utbildning och hur länge har du arbetat?* förblir okategoriserad då den eventuellt ska kunna ligga till grund för ett försök att se samband mellan kategorier i förhållande till utbildning och erfarenhet.

En andra kategorisering

Vid en andra kategorisering strukturerades de olika tankarna, arbetssätten, grupperingarna, materialen och kartläggningsunderlagen in som underkategorier till huvudkategorierna. Här valde vi även att utesluta *Literacy Practices/Emergent Literacy* från kategorierna eftersom läs – och skrivpraktiker kan ses som ett övergripande paraplyperspektiv som färgar all kontakt med text i alla sammanhang vilket inte kan renodlas till lärarnas arbete och undervisning. Det går heller inte att avskärma perspektivet och veta vad som kommer från vad i relation till studiens syfte och frågeställningar. Trots detta ställningstagande så är perspektivet viktigt att nämna och ta i beaktande som ett övergripande perspektiv som påverkar och färgar oss på olika sätt i förhållande till situationer, socialt samspel, kultur och individuella erfarenheter. Kategorier som material, arbetssätt, kartläggning, elevgrupperingar, aktiviteter, verktyg, tankar och stöd inlemmas i tre övergripande perspektiv i den tredje kategoriseringen. *Literacy Practices/Emergent Literacy* – ett paraplyperspektiv utgick därför som kategori i den andra kategoriseringen.

Metoddiskussion

Vi har valt att utgå ifrån en fenomenografisk ansats med en etnografisk utgångspunkt då den utgår från en fördomsfri grund, i relation till samhällsbeskrivningar som system, och det naturliga samhällslivet enligt Larsson (1986). För att kunna få fram lärares sätt att se på sitt arbete med förberedande läsinlärning samt kunna få ta del av deras tankar och upplevelser är en fördomsfri grund en förutsättning. Lärares yrkesroll står i direkt relation till samhällsbeskrivningar vilket gör att den etnografiska utgångspunkten faller sig naturlig i studien.

Vi var lite oroliga för att inte få in tillräckligt många enkätsvar varför vi valde att sondera terrängen genom att muntligen och skriftligen skicka ut inofficiella förfrågningar i ett första skede. Tanken var att det skulle kunna finnas ett motstånd hos lärare att besvara enkäter då det skulle kunna upplevas vara ett känsligt område att personligt besvara frågor kring sina tankar och arbetssätt. Vi valde också att tydliggöra att svaren inte skulle värderas samt att alla därtill skulle anonymiseras.

Ett naturligt val var att genomföra en induktiv studie för att kunna förhålla oss fördomsfria och förutsättningslöst utgå från det insamlade datamaterialet, för att skapa oss en bild av ett sammanhang. Att låta mönster utkristalliseras ur materialet och därifrån analysera fram de teorier och perspektiv som kan ses vara bakomliggande. Det handlar om den hermeneutiska grunden för studien vilket är den psykologiska processen där vi leds till förståelse av informanternas uppfattningar av sig själva i relation till sitt uppdrag och arbete i relation till sin omgivning (Hartman 2004). Den kvalitativa studien bygger på Tematisk analys när mönster och samband leder till de kategorier som i vår studie gestaltar informanternas uppfattningar, gestaltningar och genererar ett slutresultat (Larsson, 1986). Ett annat resultat hade kanske erhållits om frågorna hade varit mer preciserade.

Ur ett sociokulturellt perspektiv har vi funnit samband mellan lärares uppfattningar av sitt arbete i ett bredare perspektiv där läsinlärning sammanlänkas med omgivningen i form av exempelvis tunnelbaneskyltar och affärslekar. Det är ett område som vi har valt att exkludera från studiens kategorier eftersom det inte är direkt möjligt att relatera till studiens syfte som är inriktat mot förberedande läsinlärning i förskoleklass. Det sociokulturella perspektivet placeras därför i bakgrunden som en eventuell påverkansfaktor i vår studie.

Till det sociokulturella perspektivet kan även perspektivet *Literacy* och *Literacy Practice* sammankopplas och av nämnd anledning finner vi att det inte är relevant till studiens syfte varför även det perspektivet får ses som en påverkansfaktor som ett paraplyperspektiv tillsammans med *Emergent Literacy* i slutkategoriseringen. *Emergent Literacy* handlar om tiden före läsinlärningen då barnen bekantar sig med de symboler som finns i omgivningen, vilka ligger till grund för deras tidiga erfarenheter av förberedande läsinlärning i förskoleklass. Norling (2019) beskriver det som processer före formell läs- och skrivinlärning, i relation till social språkmiljö.

När vi analyserade svaren fann vi att material som användes av lärare saknade tydlig forskningsgrund. Det föranledde att vi mailade frågor till Gleerups, Sanoma, Natur och kultur och Utbildningsradion. De svar som inkom på våra frågor gav ingen större klarhet gällande forskningsgrunden. Vi fick några kopior ur lärarhandledningen till Språklust, två små häften av Ingvar Lundberg och Barbro Westerlund som är medförfattare till materialet för årskurs 1–3 (ej förskoleklass) från Lyckostjärnan. Från Utbildningsradion fick vi veta att det fanns en förstudie inför Livet i Bokstavlandet men den fick vi inte, däremot fick vi veta att cirka 15 olika metoder och teorier fanns med i förstudien. Vi fick information om att Trulle inte uppdaterades längre (sedan några år tillbaka) men förlaget skulle fortsätta att sälja materialet så länge det fanns en efterfrågan. På förlagens hemsidor står det ofta att materialen antingen utgår från LGR11 eller bygger på vetenskaplig grund men det är svårt att veta vilken. Vi upplever att det är ett område som kan studeras närmare.

Resultat

En tredje kategorisering - Ett resultat

Vi har valt att utgå ifrån de grundläggande perspektiven *Whole Language* och *Phonics*, vilka var de mest framträdande perspektiven. Ytterligare en grund som lärare ger uttryck för att utgå ifrån var ett balanserat närmande eller *A Balanced Approach* vilket vi upplever som en blandning av de båda första och utifrån studien kan ses som ett tredje perspektivalternativ. Eftersom perspektivet *Literacy* har omnämnts av informanterna så vill vi även beröra det perspektivet som en påverkansfaktor, vid den tidiga läsinlärningen, även om det inte står i fokus för studien.

Vår andra och tredje enkätfråga om tankar och erfarenhet, utbildning och yrkesverksamma år, står i relation till kategoriernas innehåll. De ligger även till grund för analys och diskussion i form av möjliga andra påverkansfaktorer, vilka insorterats som underrubriker. På samma sätt visar dataunderlaget hur informanterna arbetar och tänker kring stöd för elever som är eller riskerar att bli svaga läsare i skolan, vilket också insorterats som underrubriker till de fyra kategorierna som framkommit i studien varav den fjärde kategorin innefattar olika former av *Literacy*.

Den första kategorin i resultatet är **Phonics – ett bottom-up-perspektiv**. Material som används, och som kan förknippas med perspektivet, är Bornholmsmodellen. Inom perspektivet tar lärarna även upp fonologisk kartläggning som används som underlag för att kunna gruppera och ge svaga läsare stöd.

Den andra kategorin som framkommit i studien, är perspektivet **Whole Language – ett top-down-perspektiv**. Det material som kan kopplas hit är läsning av storbok och att skriva ordbilder. Running record är det material som används för att hitta svaga läsare att ge stöd men det är inget material som någon lärare har nämnt i sina enkätsvar.

Den tredje kategorin som har framkommit är en kombination av de två tidigare nämnda kategorierna *Phonics* och *Whole Language* vilket kan benämnas som ett balanserat närmande eller *A Balanced Approach*. I studien har det tidigare nämnts att svaga läsare stöds av utvalt individuellt anpassat material utifrån behov, det vill säga vissa elever behöver träna fonologisk medvetenhet medan andra kan behöva träna mer på ordigenkänning för ökat läsflyt. Vi upplever att materialet Lyckostjärnan utgår från såväl fonologisk medvetenhet som ordigenkänning som helordsmetod.

En fjärde kategori består av *Literacy* som förekommer i form av *Literacy Practices* och *Emergent Literacy* vilket handlar om läs- och textpraktiker när vi på olika sätt i olika sammanhang möter symboler omkring oss. *Emergent Literacy* är de möten och erfarenheter av symboler och text som föregår läsinlärning medan *Literacy Practices* är ett paraplyperspektiv av omgärdande textmöten i tillvaron vilket påverkas av kultur och social praktik. Uttryck för *Literacy* i studien är upplevelser av text i form av tunnelbaneskyltar och skrivande av kvitton i lek, vilket kan ses som erfarenhetsbaserat tillsammans med material knutet till upplevelser av verkligheten. Vi har valt att sammankoppla *literacyperspektiven* i en kategori som benämns som påverkansfaktorer i form av *literacyperspektiv* i denna tredje kategorisering som samtidigt utgör studiens resultat.

Könsskillnader har inte framkommit i kategoriseringen utifrån enkätsvaren men kommer att beröras då perspektivtagande i relation till forskning har visat att det kan ha kompensatorisk betydelse det vill säga beroende på vilket perspektiv som intas kan lärares kompensatoriska uppdrag stärkas.

Läroutbildning och yrkesverksamma år kan ses som en yttre väv och påverkansfaktor för alla perspektiv i kategoriseringen.

Studiens resultat och lärares perspektivtaganden

I enkätstudien uttryckte informanterna olika metodval och materialval vilka ger uttryck för skilda perspektivtaganden. En lärare (nr 18) uttryckte att hen ”arbetar med läromedlet Trulle, där arbetet med rim, meningar, ord, stavelser och ljud ingår” vilket bygger på Bornholm som i sin tur utgår från ett *Phonicsperspektiv*. Samma lärare skriver vidare att ”Jag försöker även presentera olika typer av texter för eleverna, som till exempel faktatexter.” och vidare skriver hen ”Tillfällen för förberedande läsinlärning skapas varje dag och jag försöker i möjligaste mån fånga dessa tillfällen. Det kan till exempel handla om när vi åker tunnelbana och ser någon skylt.” Dessa citat grundar således enligt vår tolkning i tre skilda perspektiv vilka är *Phonics* med hjälp av Trulle som arbetsmaterial, *Whole Language* i form av faktatexter och *Emergent Literacy* i form av tunnelbaneskyltar. (enkätfråga 1, lärare nr 18) Dessa citat grundas således, enligt vår tolkning, på tre skilda perspektiv vilka är *Phonics* med hjälp av Trulle som arbetsmaterial, *Whole Language* i form av faktatexter och *Literacy/Emergent Literacy* i form av tunnelbaneskyltar.

En annan lärare skriver att ”- Bornholmsmodellen och liknande lekar med språket några gånger i veckan. – Att skriva sig till läsning. Eleverna skriver utifrån sin förmåga ex ordlistor med ljud så att de när de skriver även hör ljuden i hörlurar. Mycket nöjande av bokstäver och bokstavsljud på lekfulla sätt. Utgår från att eleverna ska förstå varför de ska läsa och skriva och därför uppmana eleverna att skriva i leken (lärande lek) ex Leka affär och skriva skyltar och kvitton”. (enkätfråga 1, lärare nr 6) Även denna lärare ger uttryck för att utgå från skilda grundperspektiv genom sitt metodval. Här ser vi läromedlet *Bornholmsmodellen* som utgår från ett *Phonicsperspektiv* tillsammans med *Att skriva sig till läsning (ATL)* vilket är en metod som utgår från *Whole Languageperspektivet*. I sitt metodval tangerar läraren även *Literacy/Emergent Literacyperspektivet* genom arbetet med skylt- och kvittoskrivande lekar.

Ett Phonicsperspektiv

5 av 20 lärare ger uttryck för att de arbetar enbart utifrån *Phonics*. De har svarat att ”jag arbetar med Bornholmsmodellen, sånger och ramsor (lärare nr 6 och lärare nr 7).” och ”Jag arbetar med Bornholm dagligen i mindre grupper. Även veckans bokstav 1 dag/v, vi ser på Bokstavshissen, skriver ordlistor på bokstaven och arbetar praktiskt med något skapande på bokstaven” (lärare nr 10) Ytterligare en lärare säger att ”Vi jobbade med Bornholm de 2 år jag var i förskoleklass. Jag tänker läsinlärning i lekfulla former” (lärare nr 3).

En lärare gav uttryck för att arbeta med *Phonics* som grund utifrån en fonologisk kommunsatsning sedan 2005 ”i syfte att förebygga läs- och skrivsvårigheter. Ett syfte är också att tidigt upptäcka elever i riskzonen för att vid behov kunna sätta in tidiga och adekvata åtgärder. Vi använder oss av ”*Bornholmsmodellen*” som består av olika övningar och språklekar. Övningarna/lekarna görs i grupp (större och mindre det beror på övningarna) och alla barn har glädje och nytta av att delta i dem.”

När vi har tittat på utbildning, yrkeserfarenhet och yrkestitel så är det ingen markant skillnad på arbetssätt. Generellt kan sägas att många uttalanden handlar om lärarnas egna uppfattningar om hur läsinlärning bäst gynnas förutom i den kommun där det uttalats att de gjort en gemensam fonologisk satsning.

Här nedan följer ett enkätsvar från en lärare som i huvudsak utgår från *Phonics*:

”Barnskötare och sen utbildad förskollärare färdig 1991

Arbetat i förskoleklassen sen 2003. Har alltid arbetat med Bornholm.

Startar HT med kartläggning för att se var de är. Vi delar sedan upp de i tre grupper utifrån resultat. En grupp som har låga resultat, en mellan och en med goda resultat. Samma lärare som undervisar i gruppen hela läsåret. Grupperna är flytande, man skiftar efter behov. Följer Bornholms veckoplanering men kan stanna upp flera veckor om det behövs mycket övning. Arbetar dessutom med enskilda eller små grupper med de elever som har svårt att förstå och behöver få göra övningarna flera gånger än övriga gruppen. Allt för att de inte ska hamna efter. Vi har även bokstavsarbete. Går ej igenom hela alfabetet men följer ordningen i Bornholm. Att skriva bokstäverna lägger vi inte ner så mycket fokus på utan ljuden.

Högläsning varje dag, bokprat på olika sätt. Funderar på vad bilden kan handla om vi tittar på framsidan, vad får vi för ledtrådar? Vad kan den heta? Sen återkoppling... hände det vi trodde skulle hända?

Kan gå bildpromenad i en bok... titta på alla bilder, prata om vad händer här... läser sen boken och pratar igen. Arbetar med Lyckostjärnan på VT. Ett material för läsförståelse och läsa mellan raderna. Har arbetsböckerna till eleverna.

Jag älskar Bornholm. Kartläggningen berättar var jag kan utgå ifrån och planerar efter det. Flytande grupper är jättebra. Vi arbetar alltid med samma sak men på olika nivåer. De som behöver utmaningar får det.

Man upptäcker snabbt barn som har svårigheter och kan snabbt ge extra stöd.

Sammantaget utav de här jag berättat om är att varje år så är det kanske 2–3 elever som inte har börjat läsa. Intresset för bokstäver och ljudning kommer fort.

Vi arbetar ett arbetspass på fm (olika ämnen varje dag) Bornholmslekarna har vi flera gånger i veckan. Dessutom lägger vi ofta in lek med ljud i samlingarna. På morgonen innan de går in. Lyssna efter t.ex. O i ord. Hör du O i oliver? Tummen upp eller tummen ner.

Barn som startar f-klass har oftast längtar till skolan och är vetgiriga. De suger in kunskapen så det är ett lättarbetat år på det sättet.

Jag kommer inte lämna arbetet med Bornholm då det säger mig så otrolig mycket om eleverna.”

Informanten uttrycker att hen i huvudsak arbetar utifrån Bornholm men även i detta utdrag kan vi skönja ett blandat perspektivtagande då Bornholm utgår från *Phonics*. Heltexter/böcker/Läsa mellan raderna utgår till viss del ifrån *Whole Language*.

En fonologisk satsning beskrevs av en annan informant vilket också fanns beskrivet i Lyckostjärnans lärarhandledning som skickades efter mailförfrågan som information gällande forskningsgrund.

Ett Whole Languageperspektiv

Ingen av lärarna gav uttryck för att enbart utgå ifrån ett renodlat *Whole languageperspektiv* eller övervägande *Literacy Practice-perspektiv* även om de beskrivna arbetsmetoderna ger uttryck för att dessa perspektiv finns som grund för hur lärarna beskriver sina tankar och arbetssätt tillsammans med *Phonicsperspektivet*. Studiens resultat visar att lärarna baserar sitt arbete på i huvudsak metoder och material som grundar sig på både *Phonics* och *Whole Language* vilket kan relateras till ett balanserat närmande eller *A Balanced Approach*. Utifrån lärares val av material och metoder ses ett samband till deras förhållningssätt gentemot insatser för att ge stöd till svaga läsare.

Ett balanserat närmande – A Balanced Approachperspektiv

Här nedan följer ett enkätsvar från en lärare som tydligt utgår från båda perspektiven:

”Jag arbetar enligt Bornholmsmodellen där vi följer ordningen med att inledningsvis lyssna efter ljud, rim, meningar, ord för att sedan lyssna efter de enskilda språkljuden. Eleverna får ofta arbeta i par med olika bildkort kring rim och ljud. Vi samtalar mycket gemensamt kring de olika områdena. Vid samlingen riktar jag elevernas fokus mot skrift och språkljud. När vi t ex lär oss om årstider, djur och annat, för jag in begrepp och visar ordbilder kopplat till området. Eleverna uppmuntras också att skriva till sina alster, när vi tex arbetar kring känslor och upplevelser. Eleverna får varje vecka formulera frågor kring ”veckans djur”. Dessa frågor skriver jag upp så att de kan hänga med i texten. Vi arbetar med läsförståelse vid högläsningen där vi pratar om bild och text inför läsningen, under läsningen samt efter. Sedan jag bytte skola har jag också börjat arbeta med ”veckans bokstav”. Eleverna får på ett lättsamt sätt bekanta sig med bokstaven och dess ljud. De tar med sig saker hemifrån som startar på ljudet, vi formar bokstaven i lera, samlar ord gemensamt samt följer materialet ”Livet i Bokstavslandet”. Vi gör också en skapande uppgift eller liknande kring bokstaven samt lär oss om ett djur. Varje vecka får klassen besök av en utklädd person som representerar bokstaven. Utöver detta sjunger vi och gör ramsor och språklekar.

Jag upplever att de flesta elever uppskattar och tillgodogör sig mycket när vi arbetar på detta sätt. Förra året upplevde jag dock att det läromedel vi använde hade för mycket fokus på det finmotoriska formandet av bokstäver, vilket många inte alls var redo för. I år, när vi bytt läromedel, och jag har kunnat påverka mina kollegors tänk kring det hela, är upplägget bättre. Jag har med tidigare klasser prövat på ett ASL- liknande arbetssätt och upplevt det positivt. Dock kräver det ett gemensamt förhållningssätt och arbete mellan klasserna, och än så länge finns inte det utrymme på min skola. Vi har lite olika syn på hur det läsförberedande arbetet ska utformas. Jag försöker variera metoder så att jag når fram till så många som möjligt. I slutet av året brukar jag arbeta mer med stationer där eleverna får göra olika språkövningar beroende på hur långt de har kommit i sin utveckling. I förskoleklassen skiljer det ofta mycket mellan eleverna. Vissa kommer till skolan och läser redan kapitelböcker, medan andra fortfarande är osäkra på sitt eget namn och har inte ännu börjat reflektera kring bokstavsljud. Därför försöker jag att variera och pröva mig fram i klassen.

Här följer ytterligare ett enkätsvar från en lärare som intar båda perspektiven *Phonics* och *Whole Language*:

Fråga 1 *Hur arbetar du med förberedande läsinlärning i förskoleklass?*

”Bornholmsmodellen och liknande lek med språket några gånger i veckan.

Att skriva sig till läsning. Eleverna skriver utifrån sin förmåga ex ordlistor med ljud så att de när de skriver även hör ljuden i hörlurar.

Mycket nöjande av bokstäver och bokstavsljud på lekfulla sätt.

Utgår från att eleverna ska förstå varför de ska läsa och skriva och därför uppmana eleverna att skriva i leken (lärande lek) ex. Leks affär och skriva skyltar och kvitton.

Jobbar mycket med högläsning och sagoberättande för att väcka läslust hos eleverna.”

Fråga 2 *Hur tänker du kring ditt arbete med förberedande läsinlärning?*

”Det är viktigt att lägga en bra grund.

Eleverna ska bli språkligt medvetna

Det ska vara kul

Väcka lust

Alla elever lär på olika sätt och olika snabbt

Lärande lek”

Informanten ger också uttryck för ett literacyperspektiv

” Utgår från att eleverna ska förstå varför de ska läsa och skriva och därför uppmana eleverna att skriva i leken (lärande lek) ex. Leks affär och skriva skyltar och kvitton.” och ” Det är viktigt att lägga en bra grund.

Eleverna ska bli språkligt medvetna” samt ”lärande lek” vilket är uttryck för literacyperspektiv i form av olika läs- och skrivpraktiker.”

Ytterligare ett enkätsvar från en lärare som utgår från båda perspektiven i sin beskrivning av sitt arbete med läsinlärning:

Fråga 1 *Hur arbetar du med förberedande läsinlärning i förskoleklass?*

”Grunden ligger i att lära eleverna en fonologisk medvetenhet, träna eleverna i att forma bokstäver och att skapa ett intresse för ord och bokstäver. För att leda in eleverna på detta så har vi arbetat med att läsa mycket högläsning för eleverna, de tränar ord, begrepp och får höra nyanser i språket. Eleverna har undervisats i sin läsinlärning utifrån Bornholmsmodellen där man på ett lekfullt sätt skapar intresse för fonologi, lär eleverna att ljuda och att skilja på exempelvis långa och korta ord. Detta är ett arbete som pågår hela förskoleklasstiden, efter sommaren när eleverna börjar i år 1 så repeterar eleverna ca en månad innan läsinlärningen fortsätter, då har de flesta eleverna kommit igång så att de läser lättlästa böcker.

Gällande den förberedande läsinlärningen så har vi parallellt arbetat mycket med att skriva tillsammans med eleverna, att modellera ord, meningar, att skriva sig till läsning helt enkelt.”

Fråga 2 *Hur tänker du kring ditt arbete med förberedande läsinlärning?*

”Det behöver vara systematiskt och enligt en struktur och göra det i rätt steg. Bornholmsarbetet gör man 2–3 ggr/vecka med klassen, det finns en progression i det så att eleverna själva märker att de utvecklas. Samtidigt går det mycket energi för många under arbetets gång, därav att det är riktade pass och det behöver göras på ett lustfyllt sätt så att eleverna inte tröttnar då vi vill ha igång läsningen så att det inte får en motsatt effekt”.

Sammanfattning av resultatet

Genom arbetsmetoden att kategorisera informanternas enkätsvar fann vi att lärarna gav uttryck för att inta perspektiven *Phonics*, *Whole Language* och *Literacy Practice /Emergent Literacy* samt ett blandat perspektiv vilket vi har valt att benämna som ett balanserat närmande eller *A Balanced Approach* vilket vi tolkar som ett perspektivtagande som grundas på både *Phonics* och *Whole Language*. De flesta lärarna utgår från ett balanserat närmande det vill säga de börjar med *Phonics* och kompletterar med *Whole Language*. Vi tolkar att *Literacy* kan ses som en påverkansfaktor i relation till sociala kontexter och barnens erfarenheter. Lärare arbetar med olika metoder, i följd eller parallellt, vilka grundas i olika perspektiv. Endast fem av tjugo lärare ger uttryck för att arbeta med enbart *Phonics* varav en av dessa beskriver arbetet som en kommunsatsning, vilket tyder på att det är kommunstyrt perspektivval. Även de som uttrycker att de arbetar med fonologisk medvetenhet/phonics tycks färgas av andra perspektiv i sina metodval.

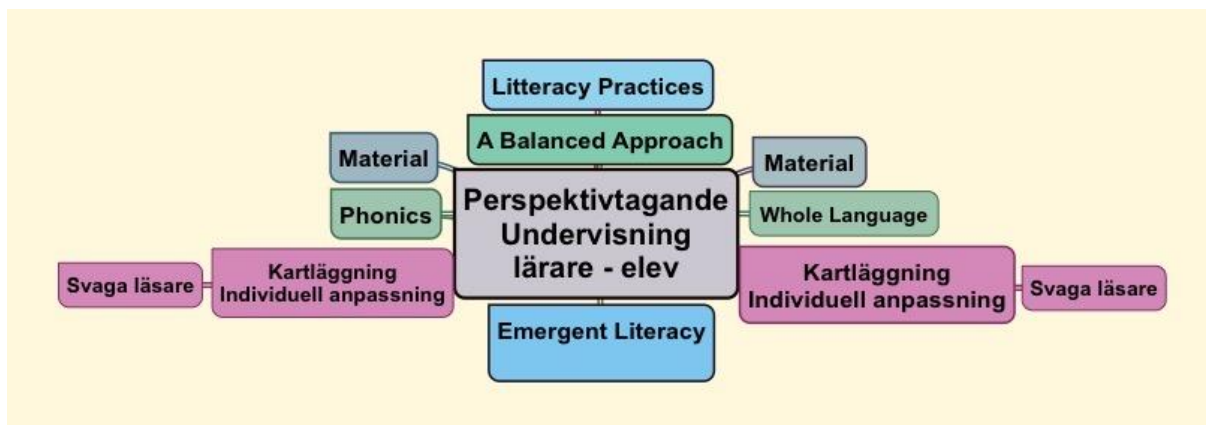

Bild 1 Schematisk bild över perspektivtagande vid undervisning

Vår schematiska bild skulle kunna illustrera de olika perspektiv som framkommit i vår studie. *Phonics* /fonologisk medvetenhet och *Whole Language* /helordsigenkänning är två perspektiv som kan ses som motpoler när det gäller tidig läsinlärning. Inom dessa perspektiv kan undervisande lärare ta avstamp när de väljer metoder och material för sin undervisning, kartläggningar och stöd för svaga läsare. *A Balanced Approach* är ett balanserat närmande mellan de båda nämnda perspektiven *Phonics* och *Whole Language* när lärare utgår från båda perspektiven vid val av material och metoder i sin undervisning. *Emergent Literacy* handlar om den grund som redan finns när eleverna kommer till förskoleklassen det vill säga den kontakt som eleverna har haft med symboler och läs- samt skrivpraktiker i sin tillvaro. *Literacy Practices* är det övergripande paraplyperspektivet som handlar om läs- och skrivpraktiker i form av symboler och text som finns runt omkring människor vilket påverkas av såväl kultur som socialt samliv. *Literacyperspektiven* tolkar vi fungerar som ett paraplyperspektiv och bakgrundsperspektiv. Dessa upplever vi kan ses som en erfarenhetsbaserad påverkansfaktor, beroende av en social kontext, i relation till den tidiga läs- och skrivinlärningen i förskoleklass.

Diskussion

En fråga som vuxit fram i bakgrunden är om studien bekräftar perspektivens oförenlighet eller om det utmynnar i förenlighet i ett nytt perspektiv, ett balanserat närmande eller *A Balanced Approach*. I studien synliggörs ett blandat perspektivtagande vilket framkommer genom lärarna uttryck för arbetsmetoder och svar i enkäterna.

Perspektivtagande

För att svara på den första frågan om vilket perspektivtagande som ligger till grund för arbetet med förberedande läsinlärning i förskoleklass, så behöver vi gå tillbaka till bakgrunden. Där har vi tagit upp the Reading War som behandlar debatten om vilket av de två perspektiven, *Phonics* och *Whole Language*, som bäst gynnar läsinlärningen (Fridolfsson, 2008). Vår studie går i en riktning som pekar på att de flesta av lärarna utgår från de båda perspektiven i sitt arbete med den förberedande läsinlärningen i förskoleklass. Det har benämnts i tidigare forskning av Snyder och Golightly (2017) som *A Balanced Approach*.

Krantz (2011) har förespråkats samspelet mellan ljudningsmetoden (som avkodningsinriktad) och helordsmetoden (som förståelseinriktad) tradition och menar att det är viktigt att lärare har kunskapen för de bakomliggande förhållningssätten som ligger till grund för de arbetsmetoder som väljs i undervisningen. Flexibilitet och individanpassning är två områden som därför kan sägas borde stå i fokus.

Hatties (2012) lista utifrån påverkansfaktorer i relation till studieprestationer pekar i samma riktning, det vill säga mångsidiga insatser när det handlar om elever i behov av särskilt stöd såsom svaga läsare, tillsammans med undervisningsstrategier och undervisningsstrukturer med målinriktade stegvisa undervisningsmetoder i småsteg tillsammans med ljudningsmetoden. Det torde tillsammans ge god effekt. Härtill kan helordsmetoden (utifrån *Whole Language-perspektivet*) komplettera ljudningsmetoden (som vilar på *Phonicsperspektivet*) vilket ger mångsidiga flexibla insatser vid läsinlärning.

För att relatera perspektivtagandet till den andra frågan som handlar om hur lärares perspektivtagande kan gynna elever som riskerar att bli svaga läsare så går *A Balanced Approach* (Snyder och Golightly, 2017) i linje med forskningen. Tidigare forskning har visat att både ett fonologiskt medvetenhetsarbete och ett arbete som utgår från *Whole Language*, det vill säga ordigenkänning, kan gynna svaga läsare beroende på var i läsinlärningsprocessen de befinner sig samt vilka svårigheter eleverna har. Snowling (2013) beskriver dyslexi som en fonologisk inlärningssvårighet som påverkar läsfärdigheterna. Läsfärdigheter kan enligt (Snyder och Golightly, 2017) stärkas av ordigenkänning vilket vi därför upplever inte behöver vara en motsättning till att arbeta utifrån grunder som vilar på båda perspektiven.

Oakhill, Cain och Elbro (2018) beskriver att de som har svårigheter med ordavkodningen benämns som dyslektiker medan de som har avkodningssvårigheter tillika språkförståelsesvårigheter har blandade lässvårigheter. Mc Arthur, Castles, Kohnen, Larsen., Jones, Anandakumar och Banales (2013) studie med ett urval av svaga läsare, visade att de bästa effekterna för läsinlärningsinterventioner var när de utgick från en kombination av *Phonics* och *Whole Language*.

Tidigare forskning av Price-Mohr och Mohr (2016) har visat att flickor överträffar pojkar inom de övervägande områden som studerats gällande läsning men att pojkar överträffar flickor när det handlar

om minneskapacitet av ord som överstiger den fonologiska avkodningsnivån. Vi upplever att det ger en fingervisning om att helordsläsning skulle kunna vara ett område som lärare kan arbeta med som kompensation för att könsskillnaderna ska minska inom läsinlärningsområdet. Det går hand i hand med skolans kompensatoriska uppdrag enligt läroplanen (Skolverket, 2019). I förlängningen kan det vara större risk att pojkar kan missgynnas vid läsinlärningsundervisning som enbart grundas på ett perspektiv.

Ordmatchning tillsammans med meningsskapande sammanhang och självkorrigeringar vid arbetet av texter kan enligt Clay (2018) understödja läsinlärning, motivation och läsförståelse. Det behöver inte nödvändigtvis vara en motsättning till fonologisk medvetenhet vilket visas i vår studie. Även *Emergent Literacy* (Norling, 2019) och *Literacy Practice*, som handlar om att alla människor möter text i olika sociala sammanhang, kan fungera både som bakomliggande likväl som paraplyperspektiv för läsinlärning (Street, Lefstein, 2007). Även Norling (2019) lyfter språkpraktiker, textpraktiker och läspraktiker inom *Literacy Practices* och nämner dem i ordalag som beskriver olika praktiker i relation till förkunskaper inom läs- och skrivinlärning.

Om vi utgår från Falkner¹² som slår fast att vi som lärare kan göra på många olika sätt men inte på sätt som går stick i stäv med det perspektiv vi associerar oss med, så är de val som lärare i vår studie gör när de väljer metoder, inte möjliga. Vår studie visar att lärare kan välja metoder som utgår från båda perspektiven, *Phonics* och *Whole Language*. Vi har i vår studie valt att benämna det med *A Balanced Approach* eller på svenska ett balanserat närmande av båda perspektiven. Det kan betyda att läraren börjar med *Phonics* och övergår till *Whole Language* eller att olika metoder associeras med olika perspektiv vilka används parallellt av läraren, som ett blandat men dock balanserat perspektiv.

Till syvende och sist vill vi nämna att ju mer vi fördjupade oss i perspektiven, informanternas gestaltning av sina uttryck för arbetssätt och materialval, desto mer osäkra blev vi gällande hur renodlade de olika materialen och underlagen är i förhållande till *Phonics* och *Whole Language*. En annan fundering som vuxit sig starkare under studiens gång, är att det sker förändringar men vissa material uppdateras inte, vilket gör att skillnaderna växer mellan material som i begynnelsen har byggt på samma grundperspektiv.

Utifrån denna studie kan vi inte dra några generella allmängiltiga slutsatser men vi upplever att studien ger en fingervisning och riktning vartåt det pekar.

The Reading War

Då det under en längre tid pågått och fortfarande pågår en debatt kring vilket perspektiv som bör intas av *Phonics* eller *Whole Language*, för att på bästa sätt gynna den förberedande läsinlärningen/den tidiga läsinlärningen så skulle *A Balanced Approach* kunna vara en lösning på perspektivkriget.

Phonics, Whole Language och A Balanced Approach

Alatalo (2014) menar att det bör finnas utrymme för ett bredare mer nyanserat perspektiv då det är viktigt att både arbeta med fonologisk medvetenhet tillsammans med språk och ordförråd. Hon menar att det finns ett samband mellan avkodning, stavning samt läsning av ord likt arbete utifrån *A Balanced Approach*. I vår studie framkommer uttryck för *Phonics* där det beskrivs hur namnlappar dras och hur

¹² Kajsa Falkners föreläsning; Perspektivtagande i skola och utbildning den 14 september 2018 på Specialpedagogiska institutionen på Stockholms universitet.

begynnelseljudet i namnet ljudas tillsammans och likadant får eleverna lista ut vad namnet slutar på. Ett arbete som utgår från *Phonics* som fortsätter med ett perspektivtagande som övergår i *Whole Language* med storbok och gemensam sagoläsning, återberättande och skrivande tillsammans.

Literacy practices och Emergent Literacy

Norlings (2019) studie beskrivs utgå från Vygotskijs socialkonstruktivistiska teori som handlar om att lärande sker i sociala sammanhang. Här lyfts den lustfyllda inläringen, lekundervisning och sammanhanget tillsammans med andra. Exponeringen i form av läs- och skrivpraktiker såväl av bokstäver som symboler vilket handlar om processer som leder till läs- och skriftspråklighet. I vår studie framträder att lärarna uppmuntrar eleverna att arbeta med ord tillsammans med bokstavsinläring, ljudning med fokus på lustfyllt lärande genom lek. I vår studie framkommer flera uttryck för *Literacy Practices* och *Emergent Literacy* då informanterna beskriver hur de arbetar med kvittoskrivning och skyltskrivning samt språkliga aktiviteter och gemensamma sånger. De har uttryckt att de arbetar för att eleverna ska hjälpa varandra och inspirera varandra samt göra dramatiseringar utifrån olika sagor. Visualiseringar med bildhjälp med stöd av hjälpfrågor och känslor tillsammans med ritande och skrivande som lekskrivning eller spel med egengjort memory är andra förslag som gestaltat lärarnas tankar kring sina arbetssätt.

Vi tolkar det som att *Emergent Literacy* (Norling, 2019) (som tidiga *Literacy Practices*) kan ses som både ett underliggande erfarenhetsperspektiv och ett paraplyperspektiv – med läs- och skrivpraktiker vilket i denna studie har fått ett bakgrundsperspektiv. Läs- och skriverfarenheter omgärdar såväl barn som vuxna men kan inte sägas direkt relatera till den förberedande läsinläringen i förskoleklass. *Literacyperspektiv* kan ses som påverkansfaktor för eleverna i relation till deras läsinläring.

Resultatet i relation till elever som riskerar att bli svaga läsare

I Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU, 2014) drogs slutsatser om att barn med dyslexi gynnas av strukturerad övning att koppla fonem till grafem för att förbättra såväl fonologisk medvetenhet, stavning som läsförståelse. Rapporten visade också att det var möjligt att tidigt förutsäga dyslexi redan innan skolstart. Vi upplever att det kan vara lite motsägelsefullt till annan forskning då det har framkommit i forskarna Snyder och Golightlys (2017) studier, att det även krävs andra färdigheter än fonologisk medvetenhet för läsning med flyt. lyfter vikten av balanserade strategier av de båda perspektiven. De skriver att 17,5% av barnen i skolåldern i USA har lässvårigheter. De bästa resultaten ges när eleverna får arbeta med *Phonics* först och *Whole Language* därefter (Mc Arthur m.fl. (2013). Det visar på fördelarna med att inta ett perspektivtagande som innefattar båda perspektiven, vilket vi benämner som *A Balanced Approach*. Forskarna har studerat läsinläring och jämfört helordsinterventioner med *Phonicsinterventioner* och dess effekter vilket visade att en kombination av dem båda var mest gynnsam för svaga läsare. Mc Arthur m.fl. slår fast att *A Balanced Approach* med *Phonics* först och *Whole Language* i nästa steg gynnar framförallt barn med dyslexi och svaga läsare. Snowling (2013) beskriver inläringssvårigheter i relation till hur läsfärdigheterna påverkas både när det handlar om fonologisk medvetenhet och processhastighet tillsammans med verbalt minne.

Övriga resultat som har framkommit i relation till enkätfrågorna

Resultatet i relation till Vygotskij och läroplanen

Norling (2019) beskriver läsinlärning i relation till Vygotskijs teorier där hon relaterar läs- och skrivinlärning till lärande i sociala sammanhang med hjälp av lekar, rim och ramsor. Vygotskij (2001) beskriver lärandet genom fantasi och framhåller lekens betydelse som fundamental för utvecklingen genom sambandet mellan fantasi och realitet vilket vidgar barns erfarenhetsvärld. Han menar att betydelsebärande ljud är grunden för människans språk vilket i sin tur är centrala funktioner och en förutsättning för tankar och ord. Som vi har lyft tidigare så är skolans läroplan utformad i samma anda.

Bornholmsmodellen som flera av våra informanter lyfter i sitt arbete med den förberedande läsinlärningen i förskoleklass, utgår från fonologisk medvetenhet, ordlekar, rim och ramsor. Lustfyllt lärande, vikten av motivation och läsintresse är andra faktorer som ses som viktiga i våra enkätsvar. Informanterna har svarat att de skapar intresse för fonologi på ett lekfullt sätt och lyfter vikten av lekfulla former i relation till läsinlärning, då de anser att lekar är viktiga för lärandet. Vi upplever därför att Vygotskij (1978, 1995, 2001) är högst aktuell som bakgrund och i relation till lärarnas arbete samt till dagens styrdokument.

Resultatet i relation till Vygotskijs proximala utvecklingszon och stöd

En informant har svarat att de försöker variera metoder för att nå fram till så många elever som möjligt och beskriver hur stationsarbete med språkövningar i slutet av terminen ger elever möjlighet att arbeta med olika språkövningar beroende på hur långt de kommit i sin läsutveckling. Hen menar att det finns elever som inte känner igen sitt eget namn samtidigt som det kommer elever som läser kapitelböcker när de börjar i förskoleklass. Variationen är stor när det handlar om förkunskaper och läsinlärning. Informanten har utvecklat sitt svar och förklarat att det med olika aktiviteter skapas goda förutsättningar för att alla elever ska mötas, utmanas och utvecklas på sin individuella nivå. Dessa uttryck kan relateras till Vygotskijs (1978) proximala utvecklingszon som handlar om att utmana barn på deras närmaste individuella kunskapsnivå.

En annan informant beskriver att hen alltid arbetar med samma sak på olika nivåer med alla barnen och uttrycker vikten av att utmana alla på rätt nivå. De barn som har svårigheter kan få extra stöd snabbt när de upptäckts. Med dessa gestaltande uttryck kommer vi också in på kartläggningar som framhålls som goda underlag för varierande arbetssätt i olika former av gruppindelningar. Genom kartläggningar kan läraren se var eleverna befinner sig i sin läsinlärning och en informant beskriver hur de delar upp eleverna i tre grupper utifrån testresultat. Informanterna gör fonologiska kartläggningar av alla barn vid skolstart i september med syftet att tidigt upptäcka de elever som befinner sig i riskzonen för att behöva tidiga åtgärder.

Vygotskij (2001) menar också att det har visat sig att lärande inom ett område har lite påverkan på den generella inlärningen och utvecklingen vilket kan vara värt att ta i beaktande när det handlar om individanpassning.

Resultatet i relation till materialval

Material visar också ett visst perspektivtagande då de bygger på ett grundperspektiv i begynnelsen. Bornholmsmodellen (Lundberg, Rydkvist och Strid, 2018) utgår från *Phonics* (Oakhill, Ca in och Elbro, 2018) och syftar till att stärka det fonologiska medvetandet.

Flertalet av informanterna i vår studie utgår från Bornholmsmaterialet. I ett fall har även fonologiska kartläggningar fungerat som ett kartläggningsmaterial för grupperingar i kunskapsnivåer.

Lyckostjärnan (Rydkvist och Wärnblad, 2011) beskrivs relatera till Bornholmsmodellen och Bokstavshissen¹³ utgår från en bokstav per avsnitt. Att skriva sig till läsning går mer i linje med helordsinläring genom att eleven skriver de ord som de önskar producera i ett berättande. På samma sätt utgår läsning på talets grund (Leimar, 1979) från texter i ett socialt sammanhang. Informanter har svarat att elever som undervisats utifrån Bornholmsmodellen på ett lekfullt sätt fått ett intresse för fonologi, lärt sig ljuda och skilja på korta och långa ord. Bokstäver arbetas med på olika sätt. Några tittar på *Livet i Bokstavslandet* (Palovaara, 2018) och andra har en arbetsbok, *Lyckostjärnan* eller *Trulle* (Bryntse och Palmkvist, 1998). Flera informanter talar om bokstavsarbete på olika sätt t.ex. skapande av bokstäver av naturmaterial ute i skogen, av lera eller annat material i klassrummen och digitala spel. Olika material ger uttryck för olika perspektivtaganden.

Resultatet i relation till lärares utbildning och erfarenhet

Vi fann inget tydligt mönster mellan utbildning, erfarenhet och perspektivtagande i vår studie. Däremot uttryckte en lärare att hen såg ett behov av ett gemensamt förhållningssätt och att hen började kunna påverka andra lärare hur de skulle arbeta med den förberedande läsinläringen efter att de bytt läromedel. Hen uttryckte att utrymmet för gemensamt förhållningssätt, ännu inte fanns på hens skola. Hen skriver att kollegorna har lite olika syn på det läsförberedande arbetet. Informanten beskriver att hen försöker variera metoder för att nå fram till alla elever och att hen arbetar med språkövningsstationer. Vidare lyfter informanten vikten av variation samt att hen prövar sig fram i klassen för att finna ett bra arbetssätt. Vårt att betänka är att skollagen slår fast att undervisningen ska vila på vetenskaplig grund (Sverige, 2018) och likvärdigheten ska vara nationell enligt läroplanen (Skolverket, 2019). Arbetar lärarna utifrån eget tyckande och eget valt förhållningssätt (som skiljer sig åt trots gemensam arbetsplats) eller vilar valda arbetsmetoder på vetenskaplig grund? Det är en viktig fråga i undervisningssammanhang då vi upplever att informantens uttryck för hur det ser ut på arbetsplatsen i relation till val av arbetsmetoder, inte går i linje med strävan för likvärdighet. Det visar snarare att metodval är avhängigt lärares val och arbete för gemensamt förhållningssätt på skolan, snarare än nationellt styrt.

Resultatet i relation till skillnader och kön

I en tidigare studie fann forskarna resultat som visade att flickor överträffade pojkar, inom de flesta områden, när det gäller läskunskaper. De påvisade skillnader i läsinläring mellan kön men också att pojkar hade ett bättre bildminne (Price-Mohr och Mohr, 2016). Det i sin tur kan kopplas till helordsmetoder vid läsinläring vilket gör att *A Balanced Approach* torde kunna vara gynnsam för att framförallt stärka pojkarnas läsinläring. Det har inte framkommit några könsskillnader i vår studie eftersom frågor om detta inte har ställts i enkäten. Det är möjligt att relatera genus till uttryck som handlar om att olika aktiviteter kan skapa goda förutsättningar för att alla elever ska utmanas och utvecklas och vikten av att barnen ska få möta bokstäver på många olika sätt då det finns intresseskapande aktiviteter för alla barn.

¹³ (ur.se, 2018)

Slutord och förslag på vidare forskning

Studien visar att lärarna uttrycker att de arbetar individanpassat genom att kartlägga elever, planera, gruppera, stötta och utmana eleverna i lekfulla former i linje med Vygotskijs (1978) proximala utvecklingszon.

Studien visar också att lärare oftast intar ett balanserat närmande/ett blandat perspektiv eller *A Balanced Approach* (Snyder och Golightly, 2017) i sitt perspektivtagande och i val av metoder. Vår uppfattning utifrån tidigare forskning är att det kan vara fördelaktigt för både pojkar och flickor samt för elever som riskerar att bli svaga läsare.

Ett skäl till att genusforskningen kom att få ett avsnitt i studien var för att bakomliggande forskning har visat att det område som pojkar visat sig vara starkare än flickor inom läsning handlar om läsinlärning med ordbilder. Pojkar skulle således kunna gynnas av ett perspektivtagande som grundas i *Whole Language* medan flickor kan gynnas av *Phonicsperspektivet*. *Whole Language* skulle kunna vara ett sätt att kompensera så att pojkar kan komma ikapp flickorna när det gäller tidig läsinlärning. Ett balanserat närmande eller *A Balanced approach* kan därför vara gynnsamt för både flickor och pojkar eftersom det i tidigare studier visar på skillnader i styrkor och svagheter gällande den tidiga läsinlärningen. Perspektivtagande vid tidig läsinlärning i relation till kön skulle vara ett intressant område att studera ytterligare.

Det behövs mer forskning inom området kring perspektivtagande och relationen dem emellan i förhållande till lärares arbete och upplevelser av sina arbeten, när det handlar om förberedande läsinlärning i förskoleklass. Ett annat område som skulle kunna vara intressant i sammanhanget handlar om hur och om metoder, material och arbets sätt är vetenskapligt förankrat. Ytterligare en aspekt att ta i beaktande och studera är huruvida lärare ”ärver” sitt arbets sätt eller utgår från beprövad erfarenhet kontra baserar sitt arbete på vetenskaplig grund. Det skulle också vara intressant att ta reda på mer om hur *The Reading War* påverkas av en förändring som bygger på arbete med ett blandat perspektivtagande/ ett balanserat närmande eller *A Balanced Approach* (Snyder och Golightly, 2017).

I relation till att skriva sig till läsning skriver Trageton (2008) att forskningen under de tre senaste decennierna indikerat att skriva är lättare än att läsa medan Selenius¹⁴ har uttryckt, på sin föreläsning, att det är mycket mer kognitivt ansträngande att skriva än att läsa. Här ser vi också att det finns behov av vidare forskning.

Vi har försökt att utgå från ett syfte att titta på människors uttryck för sina uppfattningar för att därefter utifrån dessa tankeramar presentera deras resonemang som underlag för nya utgångspunkter vilka kan generera en grund för förändringar samt nytt lärande (Larsson, 1986).

Med detta som bakgrund kommer vi att skicka vår studie till alla informanter efter att den har färdigställts.

¹⁴ Heidi Selenius föreläsning; *Fonologiska processfärdigheter* den 11 april 2019 på specialpedagogiska institutionen på Stockholms Universitet.

Referenser

- Adams, M.J. (1990). *Beginning to read. Thinking and learning about print*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Alatalo, T. (2014). Riskerar insikter om läs- och skrivinlärning att gå förlorade när nya perspektiv på lärande ges allt större utrymme i lärarutbildning och skola? *Pedagogisk forskning i Sverige* 19 (1), 55–64.
- Bryntse, A. & Palmkvist, A. (1998). *Språkstegen Trulle*. (1. uppl.) Malmö: Gleerup.
- Clay, M.M. (2018). *Running records: for classroom teachers*. (Second edition). [Utgivningsort okänd]: The Marie Clay Literacy Trust.
- Clay, M.M. (2015). *Becoming literate: the construction of inner control*. ([2nd edition]). Auckland, New Zealand: Global Education Systems (GES).
- Eriksson Barajas, K., Forsberg, C. & Wengström, Y. (2013). *Systematiska litteraturstudier i utbildningsvetenskap [Elektronisk resurs] Vägledning för examensarbeten och vetenskapliga artiklar*. (1). Stockholm: Natur och kultur.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) (2009). *Handbok i kvalitativ analys*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Fejes, A. & Thornberg, R. (red.) (2019). *Handbok i kvalitativ analys*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Fridolfsson, I. (2015). *Grunderna i läs- och skrivinlärning*. (2. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Hartman, S.G. (2003). *Skrivhandledning för examensarbeten och rapporter*. (1. utg.) Stockholm: Natur och kultur.
- Hartman, J. (2004). *Vetenskapligt tänkande: från kunskapsteori till metodteori*. (2., [utök. och kompletterade] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Hattie, J. (2012). *Synligt lärande för lärare*. Stockholm: Natur & kultur.
- Huang, L-Y, (2014) Learning to Read with the Whole Language Approach: The Teacher's view, *English Language Teaching*, 7(5), s.71-77. Tillgänglig på Internet: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/EJ1075738.pdf> [2020.01.14]
- Häggström, I. (2011). *Språklekar efter Bornholmsmodellen: en väg till skriftspråket*. (10. uppl.) Linköping: Ing-Read (distr.).
- Krantz, H. (2011) Barns tidiga läsutveckling en studie av tidiga språkliga och kognitiva förmågor och senare läsutveckling MINS Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet, Stockholm Tillgänglig på Internet:<http://su.diva-portal.org/smash/get/diva2:463566/FULLTEXT03.pdf> [2018-02-22]
- Larsson, S. (1986). *Kvalitativ analys: exemplet fenomenografi*. Lund: Studentlitteratur. Tillgänglig på Internet: <http://liu.diva-portal.org/smash/get/diva2:253401/FULLTEXT01.pdf> [2019.10.02]
- Lundberg, I., Rydkvist, M. & Strid, A. (2018). *Bornholmsmodellen: språklekar i förskoleklass*. (Tredje upplagens första tryckning). Stockholm: Natur & kultur.
- Leimar, U. (1979). *Läsning på talets grund: läsinlärning som bygger på barnets eget språk*. (4. tr.) Lund: Liber Läromedel.
- Lewis, K. ((2018) Lessons Learned: Applying Principles of Reading Recovery in the Classroom. *The Reading Teacher*, 71 (6), 727–735
- Lundberg, I., Rydkvist, M. & Strid, A. (2018). *Bornholmsmodellen: språklekar i förskoleklass*. (Tredje upplagens första tryckning). Stockholm: Natur & kultur.
- McArthur, G., Castles, A., Kohnen, S., Larsen, L., Jones, K., Anandakumar, T., Banales, E. (2013). Sight Word and Phonics Training in Children With Dyslexia. *Journal of Learning Disabilities*, 48 (4), 391-407
- Norling, M. (2019) En studie om hur förskollärare och lärare resonerar om undervisningens innehåll i relation till barns språk-, läs- och skrivutveckling i förskola och förskoleklass. *Nordisk barnehageforskning* 18 (4), 1–16 Tillgänglig på Internet: <https://journals.hioa.no/index.php/nbf/article/view/2958/3243> [2019.11.01]
- Oakhill, J., Cain, K. & Elbro, C., (2018), *Läsförståelse: insikt och undervisning*, Första upplagan, Liber, Stockholm
- Palovaara, L. (2018). *Livet i Bokstavlandet F-klass Lärarhandledning*. (Andra upplagan). Stockholm: Liber.

- Price-Mohr R., Price, C. (2016) Gender Differences in Early Reading Strategies: A Comparison of Synthetic Phonics Only with a Mixed Approach to Teaching Reading to 4-5-Year-Old Children *Early Childhood Education Journal*, 45 (1), 613-620
- Rydkvist, M., Strid, A. & Wänblad, M. (2011). *Lyckostjärnan Fk Lärarhandledning*. (1. uppl.) Stockholm: Natur & kultur.
- Snowling M.J. (2013) Early identification and interventions for dyslexia: a contemporary view. *Journal of Research in Special Educational Needs*, 13 (1), 7-14
- Snyder E., Golightly, A F. (2017) The effectiveness of a Balanced Approach to Reading Intervention in a Second Grade Student; A Case Study
- Statens beredning för medicinsk utvärdering (2014). *Dyslexi hos barn och ungdomar: tester och insatser: en systematisk litteraturoversikt. Sammanfattning och slutsatser: Stockholm: Statens beredning för medicinsk utvärdering (SBU). Tillgänglig på Internet: https://www.sbu.se/contentassets/4f9f14692f2f402f89252f33a6487d73/dyslexi_barn_ungdomar_tester_insatser_2014_sammanf.pdf [2020.01.14]*
- Street, B.V. & Lefstein, A. (2007). *Literacy: an advanced resource book*. London: Routledge.
- Svensson, A. (2009). *Barnet, språket och miljön: från ord till mening*. (2., omarb. uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Sverige (2018). *Skollagen (2010:800): med lagen om införande av skollagen (2010:801)*. (Nionde upplagan). Stockholm: Norstedts juridik.
- Sverige Skollag (2010:800) https://www.riksdagen.se/sv/dokument-lagar/dokument/svensk-forfattningssamling/skollag-2010800_sfs-2010-800
- Sverige. Skolverket (2007). *Vad händer med läsningen? [Elektronisk resurs] en kunskapsöversikt om läsundervisningen i Sverige 1995–2007*. Stockholm: Skolverket. <https://www.skolverket.se/download/18.6bfaca41169863e6a656381/1553959581507/pdf1757.pdf>
- Sverige. Skolverket. (2019). *Läroplan för grundskolan, förskoleklassen och fritidshemmet reviderad 2019*. Johanneshov: Tillgänglig på Internet: MTM.<https://www.skolverket.se/publikationer?id=4293> [2019.10.01]
- Sveriges utbildningsradio (2018). *Bokstavshissen [Elektronisk resurs] A. Utbildningsradion*. https://www.ur.se/mb/pdf/handledningar/207000-207999/207419-2_Bokstavshissen_handledning_uppdaterad.pdf
- Trageton, A. (2005). *Att skriva sig till läsning: IKT i förskoleklass och skola*. (1. uppl.) Stockholm: Liber.
- Trost, J. & Hultåker, O. (2016). *Enkätboken*. (5., [moderniserade och rev.] uppl.) Lund: Studentlitteratur.
- Vygotskij, L.S. (1995) *Fantasi och kreativitet i barndomen*. Göteborg: Daidalos.
- Vygotskij, L.S. (2001). *Tänkande och språk*. Göteborg: Daidalos.
- Vygotsky, Lev Semenovich (1978). *Mind in Society: the development of Higher Psychological Processes*. United States of America: Harvard University press.
- Vetenskapsrådet (2002). *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*. Stockholm: Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet: <http://www.codex.vr.se/texts/HSFR.pdf> [2019.09.23]
- Vetenskapsrådet (2015) *Kunskapsöversikt om läs- och skrivundervisning för yngre elever. Delrapport [Elektronisk resurs]*. (2018). Vetenskapsrådet. Tillgänglig på Internet: <https://www.vr.se/5.f1bedda162d16aa53a5e2b5.html> [2019.09.24]

Bilaga 1 – Missiv

Vill Du delta i en studie om förberedande läsinlärning i förskoleklass?

Studien är ett examensarbete på avancerad nivå och är en del av utbildningen till speciallärare vid Specialpedagogiska institutionen på Stockholms universitet.

Syftet med studien är att ta reda på hur förskollärare/lärare i några olika skolor själva upplever att de arbetar med förberedande läsinlärning samt om det framgår någon skillnad beroende på lärarens utbildning och/eller erfarenhet.

Studien kommer att genomföras med några öppna enkätfrågor som berör din uppfattning/ erfarenhet av förberedande läsinlärning i förskoleklass.

Du själv bestämmer vad du vill berätta och vi kommer inte lägga några värderingar i era svar. Vår uppsats kommer att handla om att försöka se mönster samt sammanställa olika sätt att arbeta och hur förskollärare/lärare upplever sitt arbete kring förberedande läsinlärning i förskoleklass.

Det känns aktuellt eftersom förskoleklass idag är obligatoriskt och skolverkets kartlägningsunderlag också blivit obligatoriskt.

Vi utgår från Vetenskapsrådets forskningsetiska principer, vilket innebär att deltagandet är helt frivilligt och att du när som helst kan avbryta din medverkan utan närmare motivering. Informationen du ger kommer att behandlas konfidentiellt, anonymiseras och avidentifieras. Det data som insamlas kommer endast att användas i denna studie.

Ansvariga för studien är Boel Staffansson och Marie Järvi och vår handledare Anita Söderlund.

Har du frågor om studien är du välkommen att höra av dig till någon av oss via mail eller mobil.

Boel Staffansson

Marie Järvi

Anita Söderlund

student

student

handledare

På förhand tack för din medverkan.

Boel & Marie

Bilaga 2 – Enkätfrågor till informanter

Fråga 1

Hur arbetar du med förberedande läsinlärning i förskoleklass?

Fråga 2

Hur tänker du kring ditt arbete med förberedande läsinlärning?

Fråga 3

Vilken utbildning/vilka utbildningar har du och hur länge har du arbetat i förskola/skola respektive i förskoleklass?

Bilaga 3 – Tackmail

Hej!

Tack för att du har besvarat frågorna. Vi sätter mycket stort värde på att du ville ta dig tid att göra det.

Än en gång: Tack för din medverkan!

Vänliga hälsningar

Boel och Marie

Bilaga 4: Tabell 1 över deltagare

Tabell1 Deltagare i enkätstudien fördelat på stadier, yrkesverksamma år och yrkesroller

Lärare/ Förskollärare	Förskola	Förskolek lass	Åk 1– 3	Åk 4–6	kommentar
1 Lärare	7 år	5 år i grundskolan			
2 Lärare		8 år i grundskolan			
3 Lärare		2 år			
4 Lärare	12år	5 år	17 år		
5 Lärare		9 år	2 år		
6 Lärare		2 år	1 år		
7 Lärare					Bortfall
8 Förskollärare	40 år				
9 Förskollärare	40 år				
10 Förskollärare	23 år	2 år			
11 Förskollärare		3 år	8 år		
12 Förskollärare	20 år	20 år			
13 Förskollärare	2 år	26 år			
14 Förskollärare		7 år			
15 Förskollärare	x	20 år			Har inte svarat på antal år för förskola/föreståndare
16 Förskollärare	26 år	18 år			
17 Förskollärare		21 år			Ungersk och svensk förskolläraryrkesutbildning
18 Lärare och Förskollärare	1,5 år	13 år	6 år		F-5
19 Lärare och Förskollärare		5 år			19 år Gymnasieskola
20 Lärare och Förskollärare	3 år	1 mån	1,5 år		